

τ' ανάβλεμμα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΡΑΦΗΝΑΣ

ΦΥΛΛΟ 40^ο - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2021

200 1821-2021 Χρόνια
Ελευθερία

Ανάβλεμμα: κοίταγμα ψηλά, κοίταγμα ξανά, με άλλη ματιά, με άλλη θεώρηση

✿ Με λάβωσε σα σαϊτιά
κυρά τ' ανάβλεμμά σου

✿ Είναι τ' ανάβλεμμά του πιο σκληρό
κι' από το πυρό μαχαίρι του
Κ. Παλαμάς

✿ Κι' η κόρη με τ' ανάβλεμμα
σέρνει τα παλικάρια
Δημοτικό (της αγάπης)

καλώς ανταμωθήκαμεν...

Φίλες και φίλοι,

Αυτό "τ' ανάβλεμμα" είναι ολόκληρο αφιερωμένο στην μεγάλη γιορτή της Ελλάδας, στην επέτειο της Εθνεγερσίας. Γιορτάζουμε πανηγυρικά τα 200 χρόνια της ελεύθερης πατρίδας, τον ξεσπικωμό των Ελλήνων ενάντια στη σκλαβιά και το σκοτάδι, τη δόξα και το θαύμα του 1821, που οδήγησε στην Ανάσταση του γένους. Τ' ανάβλεμμα, ως φόρο τιμής, προσθέτει τη δική του επετειακή ματιά στις αμέτρητες σελίδες που έχουν γραφτεί για κείνον τον τιτάριο αγώνα των Ελλήνων του '21.

Εκτός από τα **μηνύματα** προέδρων του Λυκείου για την Επέτειο, σ' αυτό το τεύχος προβάλλονται γυναίκες ηρωίδες, γνωστές ή άγνωστες και τονίζεται ο ρόλος της γυναίκας στην μαχόμενη Ελλάδα, με τις «**γυναίκες της Φιλικής Εταιρείας**» την «**Μαντώ Μαυρογένους**» και την «**Ταταυλιανή Ζαχαροπούλα**». Και μιας και πολλές μας πάνε στην ελληνική διασπορά, ταξιδεύουμε ως τη μακρινή, μυθική, **Χριστιανική Καππαδοκία**, όπου λόγιοι, κληρικοί και κοσμικοί συνέτρεξαν στην Ελληνική Επανάσταση του '21.

Παρουσιάζονται «**τα τραγούδια του Αγώνα-αδιάφευστοι μάρτυρες της ιστορικής μνήμης και ιδιοσυγκρασίας των Ελλήνων**», καθώς και ο αγώνας των ντόπιων αγωνιστών της περιοχής μας με τις ερευνητικές εργασίες για τους «**Αρβανίτες της Αττικής**» και τη «**συμμετοχή των Μεσογειτών στην Ελληνική Επανάσταση**», ενώ φωτίζεται «**το ζήτημα της υλικής και πηκικής αναγνώρισης των αγωνιστών του '21**».

Στο λαογραφικό μας χώρο, μπαίνουμε στα σπίτια των ανθρώπων της εποχής, «**λίγο πριν-λίγο μετά την Επανάσταση**», βλέπουμε την καθημερινότητά τους, τη ζωή τους, αλλά και τις **διατροφικές τους ανάγκες** και συνήθειες. Με ένα βιωματικό κείμενο «**Ο Κανάρης, ο γείτονάς μου**» ανταμώνουμε με τον θρυλικό πυρπολητή και με πηγαία ποιητική έκφραση, στέλνουμε **γράμμα στον Κολοκοτρώνη**.

Δεν μπορούσε να λείπει μια σύντομη αναφορά **στους ζωγράφους της Επανάστασης** που την ιστορήσαν εικαστικά με πάθος, ρεαλισμό, φαντασία και χρώμα. Οι εικόνες θα αρέσουν και στους μικρούς μας φίλους, που, σ' αυτό το φύλλο ξεναγούνται στο **Εθνικό Ιστορικό Μουσείο**, όπου συνομιλούν με τους ήρωες του '21, αλλά και «αγγίζουν» τα εκθέματα-κειμήλια της Επανάστασης.

Έτσι "τ' ανάβλεμμα", με τις δικές του δυνάμεις, εκπληρώνει το χρέος τιμής και μνήμης προς την ηρωική εξέγερση των Ελλήνων του '21. Δπλώνει το θαυμασμό και την περηφάνια στις ηρωικές μορφές και τις μάχες, σ' όλο τον επταετή αγώνα της Ανεξαρτησίας. Και από τις δικές του επάλξεις φωνάζει «**ΖΗΤΩ**» στην Ελλάδα!

Χριστίνα Παναγιώτου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

-Το Λύκειο των Ελληνίδων Ραφίνας πάντα ευχαριστεί και ευγνωμονεί τον Ενεργέτη του, κ. **Αθανάσιο Μαρτίνο** που συνεχίζει να το στηρίζει εδώ και χρόνια. Χάρη στη δική του συμπαράσταση, το Λ.Ε.Ραφίνας αναπνέει και επιβιώνει.

-Ευχαριστίες οφείλει το ΛΕΡ και στον Φοροτεχνικό Γεράσιο Παπαδόπουλο, που καλύπτει αφιλοκερδώς τα οικονομικά και φοροτεχνικά του θέματα.

-Το ΛΕΡ ευχαριστεί επίσης την κ. **Καίτη Σπυροπούλου**, επίτιμο μέλος του και την κ. **Άννα Κυριακάκη Συνοδινού**, που αφιλοκερδώς διδάσκουν ραπτική και κόσμημα σε μαθήτριες του ΛΕΡ

-Το Λύκειο των Ελληνίδων Ραφίνας ευχαριστεί τον φίλο **Στέλιο Βισβάρδη** για την δωρεά υφασμάτων, που χρησιμοποιούν στο ράψιμο παιδικών παραδοσιακών φορεσιών.

-Ευχαριστήρια έχει η κ. **Τιτίκα Μενεξιάδου**, που πρόσφερε στο ΛΕΡ κομμάτια παραδοσιακών φορεσιών, πολύτιμα για την Ιματιοθήκη του.

-Το περιοδικό οφείλει πολλά «ευχαριστώ» στην δημοσιογράφο, **Ελένη Καμάρα** για την ιδιαίτερη βοήθεια και στήριξη σε πολλά τελευταία τεύχη του.

Το Λύκειο ενίσχυσαν οικονομικά: **Μίλτος Βιτσαρόπουλος**, **Σούνδια Μαρία** εις μνήμην του συζύγου της, **Αναστασίου Σούνδια**, **Χριστίνα Παναγιώτου**, εις μνήμην **Γεωργίου Χρόνη**, **Κατερίνα Σιούτα Παπαδοπούλου**.

«τ' ανάβλεμμα», περιοδική έκδοση του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφίνας • Εθνικής Αντιστάσεως 34, Ραφίνα τηλ.: 22943 03612 • e-mail: lykellrafinas@gmail.com

Επιμέλεια περιοδικού: **Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη**
Δημιουργικός σχεδιασμός: **Φωτεινή Αλεξιάδου**

Ομάδα σύνταξης: **Εύη Γκατσοπούλου**, **Ελένη Καμάρα**, **Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη**, **Αναστασία Κάλφογλου**, **Άννα Κυριακάκη-Συνοδινού**, **Κατερίνα Σιούτα-Παπαδοπούλου**, **Άννα Ραπτοπούλου** - **Παπαθανασίου**,

Διανέμεται Δωρεάν

Εξώφυλλο: "**Σύναξη φουστανελάδων**" (Φωτογραφία από την εκδήλωση του ΛΕΡ "200 χρόνια από την Επανάσταση του '21 και Μεσογειότες Αγωνιστές" Ραφίνα 26/09/2021).

Έργο **Μαρίας Κουζούκου**, μέλους του ΛΕΡ

Μηνύματα προέδρων για τα 200 χρόνια από την Παλιγγενεσία

Αγαπητά μέλη της Λυκειακής οικογένειας,

Μπορεί η πανδημία να μας έκλεισε στα σπίτια μας, μπορεί η αρνητική συγκυρία να έχει επηρεάσει τη διάθεσή μας, αλλά εμείς στο Λύκειο των Ελληνίδων ξέρουμε να κρατάμε το κεφάλι ψηλά και να ανταποκρινόμαστε στις περιστάσεις με σθένος, με φρόνημα, με προσήλωση σε αυτά που έχουμε αναλάβει να υπηρετούμε «τοίς κείνων ρήμασι πειθόμενες». Συνεχίζουμε, λοιπόν. Συνεχίζουμε και προσαρμοζόμαστε στις περιστάσεις, περιμένοντας πανέτοιμες την ημέρα που θα μπορέσουμε ξανά να γιορτάζουμε μαζί, να χορεύουμε αντάμα, να συναντιόμαστε και να δίνουμε τα χέρια μας. Ναι, είναι κρίμα που γιορτάζουμε εφέτος από μακριά αυτήν την τόσο σημαντική για όλους τους Έλληνες επέτειο: τα 200 χρόνια από την έναρξη της Μεγάλης Επανάστασης: του Μεγάλου Αγώνα των προγόνων μας που μας επιτρέπει σήμερα να στεκόμαστε υπερήφανα και

ισότιμα δίπλα στα δημοκρατικά κράτη του πολιτισμένου κόσμου. Γιορτάζουμε, όμως, μέσα στις καρδιές μας και δεν σταματάμε να εργαζόμαστε: το διαπιστώνετε και μέσα από όλες τις σχετικές διαδικτυακές μας δραστηριότητες. Γιορτάζουμε με το νου και με την ψυχή μας αυτήν την περιλάμπρη μέρα που η Ελλάδα σήκωσε το κεφάλι της, χωρίς να λογαριάσει πόνους και θυσίες προκειμένου «με την κόψη του σπαθιού την τρομερή» να κερδίσει την πολυπόθητη Ελευθερία. Γιορτάζουμε και περιμένουμε να ανοίξει και πάλι ο ουρανός για να ξαναβρεθούμε με υγεία και με κέφι. Και του χρόνου με το καλό, ευχόμαστε την ίδια τούτη μέρα, να γιορτάσουμε εδώ στο Λύκειο όλες μαζί όπως παλιά, με τραγούδια και με χορούς κυκλωτικούς. Χρόνια πολλά, γρήγορα να τα πούμε, από κοντά!

Η Πρόεδρος, Ελένη Τσαλδάρη

Επετειακά Βιτρίνα στις αίθουσες του Κεντρικού Λυκείου των Ελληνίδων

Αγαπητά μέλη του ΛΕΡ,

Στο λόγο του προς τους φοιτητές στην Πνύκα, το 1838, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης μιλά για το ξεκίνημα της Επανάστασης του 1821 και λέγει: "Όταν αποφασίσαμε να κάνουμε Επανάσταση, δεν εσυλλογιστήκαμε ούτε πόσο είμεθα ούτε ότι δεν έχουμε άρματα ούτε ότι οι Τούρκοι βαστούσαν τα κάστρα... Αλλά ως μια βροχή έπεσε εις όλους μας η επιθυμία της Ελευθερίας. Και όλοι, οι κληρικοί και οι προεστοί, οι καπεταναίοι και οι εκπαιδευμένοι και οι έμποροι, μικροί και μεγάλοι, όλοι συμφωνήσαμε εις αυτόν τον σκοπό και εκάμαμε την Επανάσταση... όταν επιάσαμε τα άρματα είπαμε: Πρώτα υπέρ Πίστεως και έπειτα υπέρ Πατρίδος!"

Διακόσια χρόνια μετά το σάλπισμα της Επανάστασης ενάντια στον τούρκικο ζυγό παρελαύνει μπροστά μας όλη η υπεράνθρωπη εποποιία των φουστανελοφόρων αγωνιστών και αφυπνίζεται η ιστορική μας μνήμη! Η εθνική και θρησκευτική επέτειος της 25^{ης} Μαρτίου αποτελεί την πρωτοκορυφαία στιγμή της ελληνικής ιστορίας. Τότε που μια χούφτα "ραγιάδες" χωρίς να σκεφθούν την οικογένεια

ή τη ζωή τους, έδωσαν έναν επτάχρονο άνισο, μα αγιασμένο αγώνα, γεμάτο φρικτά ολοκαυτώματα, απαράμιλλα κατορθώματα. Μέσα από τις φλόγες και τις θυσίες κληροδότησαν σε μας το πολύτιμο αγαθό της Ελευθερίας και της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Ακόμη δε περισσότερο τη φεινική συμβολική χρονιά του 2021, που οι εορταστικές εκδηλώσεις δεν είναι ηχηρές, λόγω της πανδημίας, οι ήσυχαι εορτασμοί, τα αφιερώματα αγγίζουν με μεγαλύτερο παλμό τις ψυχές μας και μας συγκινούν. Μας μεταγγίζουν ιερό ρίγος, επαναπροσδιορίζουν το νόημα της ύπαρξής μας και μεταφέρουν το αισιόδοξο μήνυμα ενός διαρκούς αγώνα σε όλες τις μάχες της ζωής, που, με "αρετή και τόλμη", οδηγούν στη λύτρωση και την ελευθερία!

Το Λύκειο των Ελληνίδων Ραφήνας κρατώντας ψηλά τη σημαία με τις αξίες του ελληνικού έθνους εύχεται σε όλους χρόνια πολλά και του χρόνου να γιορτάσουμε αγκαλιασμένοι πάλι με χορούς και τραγούδια!

Η Πρόεδρος του ΛΕΡ, Εύη Γκατσοπούλου

Γυναίκες και Φιλική Εταιρεία

Μια οργάνωση που δημιουργήθηκε για την προετοιμασία της Επανάστασης του 1821 με το ιδεολογικό και πολιτικό κλίμα του Αγώνα ήταν η Φιλική Εταιρεία, η οποία υπήρξε μία από τις πιο σημαντικές κρυφές συνωμοτικές ομάδες της εποχής της. Στο καταστατικό της μεταξύ των διαφόρων απαγορεύσεων, ήταν και αυτή της συμμετοχής των γυναικών. Η ίδρυσή της στην Οδησό της Ρωσίας πιθανολογείται γύρω στο 1814, ενώ επικρατέστερη ημερομηνία προβάλλεται η 14^η Σεπτεμβρίου, μία συμβολική ημερομηνία, καθώς είναι η ημέρα που εορτάζεται η Ύψωση του Τιμίου Σταυρού. Η επιλογή αυτής της ημερομηνίας καταδεικνύει τόσο τον εθνικό όσο και τον θρησκευτικό χαρακτήρα της Εταιρείας που προδιαθέτει την προετοιμασία του Αγώνα για την αποτίναξη της σκλαβιάς από τον Τούρκικο ζυγό και την Ανεξαρτησία του ελληνικού έθνους.

Ηγετικές προσωπικότητες αυτής της ιδέας υπήρξαν τρεις άσημοι άνδρες, έμποροι με πατριωτικά όμως και φιλελεύθερα αισθήματα. Ο Νικόλαος Σκουφάς, 35 ετών από την Άρτα, ο Αθανάσιος Τσακάλωφ 26 ετών από τα Γιάννενα και ο Εμμανουήλ Ξάνθος, 42 ετών από την Πάτμο. Και οι τρεις αφήφισαν κάθε κίνδυνο, προκειμένου να απαλλάξουν τον Ελληνισμό από την Τούρκικη κυριαρχία. Σπουδαίο ρόλο στο εγχείρημα αυτό έπαιξε και ένα τέταρτο πρόσωπο, ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος από την Ανδρίτσα.

Η μύηση στη Φιλική Εταιρεία ήταν μια πολύ σοβαρή και σπουδαία υπόθεση. Η επιλογή και η πρόκριση ενός νέου εταίρου γινόταν με μεγάλη προσοχή και υπευθυνότητα. Ο μπιτής μπροστά σε ένα κερί, στο ευαγγέλιο και σε ένα εικόνισμα ρωτούσε τον υποψήφιο για τελευταία φορά και με επισιμότητα: «Μίπως δεν στοχάζεσαι τον εαυτόν σου εις αρκετήν δύναμιν; Έχεις ακόμη καιρό να παραιτηθείς... Από τον δεσμόν όπου εμβαίνεις μόνον ο θάνατος θα ημπορεί να σε λυτρώσει! Σε ολίγον κάθε μεταμέλειά σου θα είναι ασυγχώρητος!»

Το 1818 η έδρα της Φιλικής Εταιρείας μεταφέρθηκε από την Οδησό στην Κωνσταντινούπολη, στην καρδιά της Οθωμανικής εξουσίας, κάτι που πιστοποιούσε την αυτοπεποίθησή των Φιλικών στις συνωμοτικές οργανωτικές τους ικανότητες. Εκτός τούτου, στην Κωνσταντινούπολη υπήρχε μια μεγάλη και ακμάζουσα Ελληνική παροικία απ' όπου περνούσαν σημαντικοί Έλληνες έμποροι και ναυτικοί δίνοντας την ευκαιρία στους Φιλικούς να τους μύησουν στην οργάνωσή τους. Η Φιλική Εταιρεία απευθύνθηκε προς όλους τους Έλληνες. Γι' αυτό, τόσο η ιδέα όσο και

το κίνημά της είχαν αγνό και καθολικό χαρακτήρα. Ωστόσο οι Φιλικοί άφηναν να εννοείται ότι πίσω από την Εταιρεία υπήρχε μία Μεγάλη Δύναμη που ήθελε την απελευθέρωση των Ελλήνων. Με τον τρόπο αυτό άφηναν ελεύθερο το πεδίο της φαντασίας με υποθέσεις «περί Αόρατης Αρχής». Πολλοί πίστευαν ότι πίσω από αυτή τη Δύναμη κρυβόταν η Ρωσία, ωστόσο οι ηγέτες της γνώριζαν καλά, ότι η οργάνωση στηριζόταν μόνο στον ενθουσιασμό των λογίων πατριωτών και στα χρήματα που κατέβαλλαν τα εγγραφόμενα μέλη. Ήταν ένα παράτολμο σχέδιο, με όλα τα εμπόδια που υπήρχαν, το οποίο όμως τελικά πέτυχε.

Ο θάνατος του Σκουφά τον Ιούλιο του 1819 ήταν σοβαρή απώλεια. Με αφορμή το γεγονός αυτό και μετά από αρκετές επαφές, τον Απρίλιο του 1820 ανέλαβε την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, 28 ετών τότε. Για να

πετύχουν τους στόχους τους οι Φιλικοί έπρεπε να κάνουν τεράστιες οργανωτικές προσπάθειες, καθώς ο Ελληνισμός ήταν διάσπαρτος σ' έναν ευρύ γεωγραφικό χώρο, ενώ παράλληλα έπρεπε να δράσουν με μεγάλη μυστικότητα, ώστε να μη γίνουν αντιληπτοί από τη διοίκηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Γι' αυτό το λόγο χρησιμοποιούσαν κρυπτογραφικό κώδικα και συμβολικές λέξεις, για να επικοινωνούν μεταξύ τους και υπέγραφαν με ψευδώνυμα. Οι συναντήσεις τους γίνονταν με διάφορα προσχήματα κρυφά και τα έγγραφα της Εταιρείας, αν και κρυπτογραφικά, εκρατούντο μυστικά σφραγισμένα σε διπλοκλειδωμένα συρτάρια.

Παρ' όλα αυτά όμως, παρ' όλη την εχεμύθεια που έφτανε μέχρι θανάτου, μία μέρα η τύχη ήρθε απρόσκλητη να βοηθήσει μία γυναίκα να εισχωρήσει στο άδυτο των αδύτων, κάτω από περιέργες συνθήκες.

Μεταξύ των μελών της Φιλικής Εταιρείας στη Σμύρνη ήταν και ένας γιατρός που ονομαζόταν Μιχαήλ Ναύτης. Αυτός είχε γυναίκα του την Κυριακή, κόρη φυγάδων της κρητικής επανάστασης του 1769. Στο σπίτι τους γίνονταν συχνά μυστικές συναντήσεις των Φιλικών, που ήταν φυσικό να κινήσουν τις υποψίες της γυναίκας του, η οποία ανησυχούσε μίπως ο άνδρας της είχε προβλήματα με τις τούρκικες αρχές ή κάποια ανάμειξη σε επαναστατική κίνηση. Γι' αυτό και ένα βράδυ αποφάσισε να μπει κρυφά στο γραφείο του, ανακαλύπτοντας χιλιάδες έγγραφα της Φιλικής Εταιρείας σε ένα συρτάρι που προφανώς ο Μιχαήλ Ναύτης ξέχασε να κλειδώσει. Βλέποντας σημεία αλλόκοτα και γράμματα ακατάληπτα σ' αυτήν, καθώς τα περισσότερα ήταν αποκρυπτογραφημένα, κυριεύτηκε από φόβο

Εταιρεία

θηρσκευτικό και πολιτικό. Δεν ήξερε τι να υποθέσει και του ζήτησε εξηγήσεις. Εκείνος, μπροστά στην αποκάλυψη του φοβερού μυστικού, πανικοβλήθηκε και τρομοκρατίστηκε. Ο όρκος των Φιλικών που είχε δώσει ήταν μυστικός. Τα απόρρητα έγγραφα που παραβιάστηκαν, πρόδιδαν τον ιερό όρκο του, που μάλιστα ένα από τα άρθρα του έλεγε: «*Ορκίζομαι να μη φανερώσω το παραμικρόν από τα σημεία και τους λόγους της Εταιρείας, μήτε να σταθώ κατ' ουδένα λόγον ή αφορμή, του να καταλάβωσιν άλλοι ποτέ ότι γνωρίζω περί τούτων, μήτε εις συγγενείς μου, μήτε εις πνευματικών ή φίλον μου...*».

Ο Μιχαήλ Ναύτης μετά από την αποκάλυψη αυτή, δεν ήξερε τι να κάνει. Για μια στιγμή σκέφτηκε να σκοτώσει τη γυναίκα του, αλλά συγκρατήθηκε κι έκανε κάτι άλλο. Την κλείδωσε σ'ένα δωμάτιο και της απαγόρευσε να έχει επικοινωνία με οποιονδήποτε, ενώ εκείνος έτρεξε να ενημερώσει τα υπόλοιπα μέλη της Φιλικής Εταιρείας που βρίσκονταν στη Σμύρνη. Όταν αυτοί έφτασαν στο αρχοντικό του, λέγεται πως με δάκρυα στα μάτια τους είπε: «Πάρτε το πιστόλι μου αυτό και σκοτώστε την, αν πρόκειται με τη θυσία αυτή να μη διακινδυνεύσει η πατρίδα, ας θαφτεί το τρομερό μυστικό μαζί της. Την αγαπώ πολύ, είναι η μητέρα των παιδιών μου, μα πρώτα έρχεται το συμφέρον της πατρίδας».

Τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας βλέποντας ότι ο Μιχαήλ Ναύτης θα θυσιάσε ακόμη και τη γυναίκα του, αν έμπαινε εμπόδιο στην ελληνική επανάσταση, αποφάσισαν να μη σκοτώσουν την Κυριακή, αλλά να την μυσήσουν κι εκείνη στη Φιλική Εταιρεία. Έτσι τον Μάρτιο του 1820, η Κυριακή ορκίστηκε στη μυστική οργάνωση και έγινε η πρώτη γυναίκα μέλος της Φιλικής Εταιρείας και ο ακριβέστερος φύλακας των εταιρικών του συζύγου της εγγράφων, προσφέροντας παράλληλα 3.000 γρόσια για τις ανάγκες της προετοιμασίας του ελληνικού επαναστατικού αγώνα, σημαντικό ποσό για την εποχή εκείνη. Με δική της πρωτοβουλία επίσης πραγματοποίησε μυστικούς εράνους στη Σμύρνη και τον Μάρτιο του 1821 έστειλε με ιστιοφόρο στη Μάνη σημαντικό αριθμό πολεμοφοδίων, ενώ δεν δίστασε να πουλήσει τα κοσμήματά της κι ένα μεγάλο μέρος της πατρικής της περιουσίας για να ενισχύσει τον Αγώνα για την ελευθερία της πατρίδας.

Η **Κυριακή Ναύτου** είναι η πρώτη γυναίκα και όπως αναφέρεται και ως η μοναδική που έδωσε τον όρκο των εταίρων της Φιλικής Εταιρείας, αλλά όταν ο τύπος της μύησης απλουστεύτηκε, μνήθηκαν και άλλες. Είχε γίνει η αρχή. Μεταγενέστερες αναφορές γίνονται σε μνημένες γυναίκες είτε Φαναριώτισσες είτε αστές που χάρη στη μόρφωση, τη γλωσσομάθεια και την οικονομική τους επιφάνεια κατόρθωσαν να σπάσουν τους φραγμούς του φύλου τους και να δραστηριοποιηθούν στον τόπο διαβίωσής τους, στην Κωνσταντινούπολη και τις παραδουνάβιες ηγεμονίες, όπου οι Έλληνες ευημερούσαν, υπήρχε πνευματική άνθηση αλλά και βρίσκονταν κοντά στην έδρα της Φιλικής Εταιρείας. Τα σαλόνια αυτών των κυριών αποτελούσαν το κέντρο των μυστικών συναθροίσεων των μνημένων ομογενών.

Παράλειψη θα ήταν να μη μνημονεύσουμε την πιο επιβλητική μορφή γυναίκας, η οποία συνδέθηκε με την Φιλική Εταιρεία, την **Ελισάβετ Υψηλάντη**, μητέρα του

Αλέξανδρου, του Δημητρίου και του Νικολάου Υψηλάντη. Αποκαλείτο «πρωτομάνα των Φιλικών», λόγω του ότι δεν δίστασε να προσφέρει όλη την περιουσία της για την ευόδωση των σκοπών της Επανάστασης. Στο αρχοντικό της συγκεντρώνονταν οι Φιλικοί για την οργάνωση της Επανάστασης και εκεί, τον Φεβρουάριο του 1821, ελήφθη η τελική απόφαση για την έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων και συντάχθηκε η εμβληματική προκήρυξη «**Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος**». Λίγο πριν υπογραφεί από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη η συγκεκριμένη προκήρυξη, σε μια στιγμή μεγαλείου η μητέρα του θέλησε να διαθέσει στον Αγώνα όλη την ακίνητη περιουσία της οικογένειας.

Ελισάβετ Υψηλάντη «η πρωτομάνα των Φιλικών»

Ο Αλέξανδρος, συγκινημένος, της φίλησε το χέρι και θέλοντας να τιμήσει την προσφορά της μητέρας του, σημείωσε στο τέλος του κεμένου της προκήρυξης την εξής φράση: «**Ασπάζομαι την χείρα της μητρός μου**».

Η συμβολή της Ελισάβετ ήταν υλική και ηθική. Δεν προσέφερε στον Αγώνα μόνο την περιουσία της, τα κοσμήματά της κι' ό,τι άλλο είχε, αλλά και τα ίδια τα παιδιά της για την ελευθερία του Ελληνικού έθνους. Όταν έχασε τον Αλέξανδρο και τον Νικόλαο, της ζητήθηκε από τους Φιλικούς να στείλει και τον Δημήτριο στην Πελοπόννησο, όπου υπήρχε ανάγκη και εκείνη συγκινημένη τους είπε: «Αν είναι να ελευθερωθεί η Ελλάς από την αποστολή αυτού του παιδιού που μου έμεινε, ας το στερηθώ και αυτό. Ας πάει στην ευχή μου».

Στο κείμενο αυτού του άρθρου αξίζει να αναφερθεί μια ακόμη γυναίκα, η **Μαριγώ Ζαραφοπούλα**, της οποίας η συνδρομή υπήρξε πολύτιμη στο έργο της Φιλικής Εταιρείας. Μνημένες στη Φιλική Εταιρεία ήταν και οι γνωστές σε όλους μας **Μπουμπουλίνα** και **Μαντώ Μαυρογένους**, καθώς και πολλές άλλες, λιγότερο γνωστές. Όλες τους και κάθε μια χωριστά ήταν πολύτιμες για το σημαντικό έργο που προσέφεραν στην Εταιρεία και στην απελευθέρωση του έθνους από τον Τούρκικο ζυγό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Γ. ΠΟΥΡΝΑΡΟΠΟΥΛΟΥ, Η Ελληνίδα στον αγώνα
ΚΟΥΛΑ ΖΗΡΑΔΑΚΗ, Γυναίκες του '21
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ, Φιλική Εταιρεία
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΛΑΖΟΥ, Γυναίκες και Επανάσταση 1821

Γράφει ο Μίλτος Βιτσαρόπουλος, μέλος της χορωδίας του ΛΕΡ

Μαριγώ Ζαραφοπούλα

- η Ταταυλιανή Ηρώίδα του 1821 -

Άγνωστη στους πολλούς ηρώίδα της Εθνεγερσίας, η Μαριγώ Ζαραφοπούλα, από τα Ταταύλα της Πόλης, μυημένη από τον αδελφό της στα σχέδια της Φιλικής Εταιρείας, προσέφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στον αγώνα ήδη από το 1819. Η δράση της μαρτυρείται από σημαίνοντες Φιλικούς, αλλά και από τον Κολοκοτρώνη, τον Νικητάρη, τον Τζαβέλα.

Η κοινωνική και οικονομική κατάσταση της οικογένειας Σαράφη στην Κωνσταντινούπολη επέτρεπε να οργανωθεί ένα δίκτυο πληροφοριών και να κινητοποιήσει η Μαριγώ με τον αδελφό της τις γνωριμίες της ανάμεσα στους ισχυρούς της εποχής. Βασική επιδίωξη των δυο αδελφών - με οδηγίες της Εταιρείας - η παραπλάνηση των Τούρκων. Ο αδελφός της Χατζηβασίλης ταξίδευε συχνά για δουλειές στις Ηγεμονίες. Εκεί σε ένα ταξίδι του, το 1819, στο Βουκουρέστι, μυήθηκε στην Φιλική Εταιρεία από τον Β. Δημητρίου. Με την άδεια της τοπικής Εφορείας της Πόλης μύησε και την αδελφή του.

Η Μαριγώ συγκέντρωνε τις πληροφορίες και εγνώριζε τα πορίσματα στους εταίρους, που συνεδρίαζαν στο σπίτι του Λεϊμονή Παλαιολόγου.

Η παραπλάνηση του Χαλέτ Εφέντη, Γραμματέα του Σουλτάνου, δεν ήταν πολύ δύσκολη. Πριν από τον διορισμό του από τον Σουλτάνο, χρημάτισε γραμματέας σε διάφορους Φαναριώτες. Ανάμεσα σε αυτές τις σχέσεις του ήταν και η οικογένεια της Μαριγώς. Όταν όμως αντιλήφθηκε την παραπλάνησή του, από μεγάλη αγανάκτηση έγινε αρχηγός των αδιάλλακτων και εισηγήθηκε στο Σουλτάνο να εκτελεστούν οι αξιωματούχοι Φαναριώτες για παραδειγματισμό των ραγιαδών.

Με τις πρώτες επιτυχίες της επανάστασης στην Πελοπόννησο ο Χαλέτ εφέντης δεν δίστασε να εισηγήθει την ολοκληρωτική εξολόθρευση του ελληνι-

κού στοιχείου της Πόλης. Έγιναν τότε μεγάλες σφαγές στο Ναύσταθμο, στα Ταταύλα, που διήρκεσαν μερικούς μήνες. Καταστράφηκε ο Ναός του Αγίου Δημητρίου και πολλά κτήρια. Η εξόντωση όλου του ελληνικού πληθυσμού τελικά σταμάτησε με την παρέμβαση του Σεΐχ-ουλ-ισλάμ, δηλαδή του θρησκευτικού ηγέτη των μουσουλμάνων. Μετά τη σύλληψη και εκτέλεση του Χατζηβασίλη, του αδελφού της Μαριγώς, ακολούθησε η σύλληψη της ίδιας της Μαριγώς και η προφυλάκισή της.

Κατορθώθηκε η φυγάδευσή της μαζί με τον πατέρα της στην Μολδοβλαχία, απ' όπου κατάφερε, τον Ιούνιο του 1821 να φτάσει στην Πελοπόννησο. Στην φυγή της κατάφερε να αποκομίσει κοσμήματα σημαντικής αξίας και σεβαστό χρηματικό ποσό από την οικογένειά της, που ήταν τοποθετημένο στις Ηγεμονίες. Η παρουσία των Σαράφηδων στην Πόλη δημεύθηκε από το Οθωμανικό Δημόσιο.

Από την πρώτη μέρα που έφθασε η Μαριγώ στην Πελοπόννησο άρχισε να διαθέτει για τον Αγώνα ό, τι διέσωσε από την παρουσία της. Περιφέρειται ασταμάτητα και χορηγεί βοηθήματα. Περιθάλπει τραυματίες και βοηθά ορφανά και οικογένειες φονευθέντων. Είναι απόλυτα εξακριβωμένο ότι ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και ο Δημήτριος Υψηλάντης την χρησιμοποίησαν σε αποστολές κατασκοπείας μέσα στην πολιορκούμενη Τρίπολη και σαν ταχυδρόμο επίδοσης σπουδαίων εγγράφων. Με τα άπταιστα τούρκικα που γνώριζε, εκτέλεσε τις αποστολές που της ανέθεσαν με μεγάλη επιτυχία.

Στην πολιορκία του Ναυπλίου την χρησιμοποίησαν για τον ίδιο σκοπό και αργότερα, κατά τις επιδρομές του Ιμπραήμ (1825-26), την απέστειλαν σε μέρη κατεχόμενα από τον εχθρό, για να επιδώσει και να παραλάβει έγγραφα. Μετά τον γάμο της με τον Επτανήσιο ταγματάρχη του

Στη γιορτή του Αν Γιώργη στα Ταταύλα.

της διασποράς

τακτικού στρατού Θεόδωρο Στεφάνου, τον ακολούθησε στην εκστρατεία της Καρύστου (12 Φεβρουαρίου -25 Μαρτίου 1825), αφού φόρτωσε, με δικά της έξοδα, μια γολέτα με παξιμάδια για την τροφοδοσία του στρατού. Μετά το φόνο του άνδρα της στην Τίνο, τον Απρίλιο του 1826, χήρα με δύο παιδιά, δεν έπαψε να βοηθά ποικιλοτρόπως τον αγώνα. Όπως βεβαιώνεται από τον Χατζημιχάλη και άλλους οπλαρχηγούς, στην εκστρατεία του Χατζημιχάλη στην Κρήτη δεν δίστασε να διαθέσει χρήματα, από τα λίγα που της απέμειναν για την αγορά πολεμοφοδίων.

Μετά το 1827 έπεσε σε μεγάλη δυστυχία και ανέχεια. Η πατριωτική δράση της στην γενέτειρά της, την Πόλη, καθώς και η κατασκοπευτική δράση της στην αγωνιζόμενη Ελλάδα, οι χρηματικές παροχές της για τον αγώνα, ο γάμος και η χηρεία, αλλά και η εγκατάλειψή της, μαρτυρούνται από σημαίνοντες αγωνιστές και οπλαρχηγούς σε πολλά έγγραφα.

Σ' ένα απ' αυτά διαβάζουμε:

«Οί ύποφαινόμενοι [...] πιστοποιούμεν εν γνώσει και με πλήρη πεποίθησιν ότι ή κ. Μαριγώ Ζαραφοπούλα, αδελφή του Χατζη-Βασίλη εκ Ταταούλων της Κωνσταντινουπόλεως, του και υπέρ του έλληνικού αγώνος καρατομηθέντος παρά της Οθωμανικής εξουσίας, σύζυγος δε του φονευθέντος Ταγματάρχου του Πεζικού Στεφάνου, δια των οποίων είχε εν Κων/λει ισχυρών μέσων και δι' ιδίων αυτής χρημάτων συνετέλεσε εις την δραπέτευσιν των Άοιδίμων υιών του άξιοδέβαστου γέροντος Π. Μαυρομιχάλη κρατουμένων παρά της Όθωμανικής εξουσίας εν Κων/λει και δια την αυτήν αιτίαν κατατρεχθείσα παρά της εξουσίας.

Διεσώθη εις Βλαχομπογδανίαν μετά πολλούς κινδύνους και έξοδα. Εκείθεν μετέβη εις Ύδραν κατά τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ὅπου λαβοῦσα παρά τοῦ πατρός της ἰκανὴν χρηματικὴν ποσότητα μετέβη εις τὴν Τριπολιτζὰν πολιορκουμένην τότε παρά τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων και ἐστάλη παρά τῶν ἀοιδίμων ἀρχηγῶν Θ. Κολοκοτρῶνη και Δ. Ὑψηλάντη και λοιπῶν ἐντὸς τῆς πόλεως και νὰ ἐγχειρίσῃ οὐσιώδη ἐγγραφα, ἐκπλήρωνε δὲ θαμασίως τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς της τουθ' αὐτὸ ἔκαμε, και εις τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν τῆς εἰσβολῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐστάλη ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐπισήμων ὀπλαρχηγῶν εις διάφορα μέρη κρατούμενα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, δια τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔδωσε και ἔλαβε γράμματα ἐκ τῶν πολιορκουμένων μερῶν και ἐξεπλήρωσε ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς της.

Ἐν δὲ τῇ ἐποχῇ καθ' ἣν τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα και τὸ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Φαβιέρου Πεζικὸν τακτικῶν ὑπέφερεν ἐν Καρύστῳ και ἦταν εις κίνδυνον ἡ μνησθεῖσα κυρία δ' ιδίων της χρημάτων ἐφόρτωσε ἀπὸ τις Σπέτζες μίαν γολέταν με παξιμάδια και τὰ ἐπῆγε ἡ ἴδια εις Κάρυστον και τὰ διμοίρασε εις τὸν πεινῶντα στρατὸν, πρὸς δὲ και εις τὴν κατὰ τῆς

Κρήτης ἐκστρατείαν τοῦ Χατζη-Μιχάλη συνεισέφερε χρηματικὰς ποσότητας δ' ἀγορὰν πολεμοφοδίων και τροφῶν. Εἰς ἐνδειξιν τούτων ἀπάντων ἀποφαινόμεθα τῇ 20 Νοεμβρίου 1843 ἐν Ἀθήναις. Π. Νοταρὰς, Χατζὴ Χρῆστος, Γ. Αγαλλόπουλος, Π. Μαυρομιχάλης, Χατζὴ Μιχάλης, Νικίτας Σταματελόπουλος, Ιάκωβος Κούμης, Νικ. Γριτζώτης».

Το πιστοποιητικό αυτό, που βεβαιώνει τις προσφορές και θυσίες όχι μόνο τις δικές της, αλλά και της οικογένειάς της, το φυλάγει μαζί με άλλα στον κόρφο της και το δείχνει με υπερηφάνεια στους γνωστούς της. Είναι η μόνη ηθική αμοιβή για όσα προσέφερε για την πατρίδα αυτή και η οικογένειά της.

ΠΗΓΗ:

• Τα Ελληνικά Ταταύλα του Γιώργου Καμαράδου - Βυζάντιου

Υ.Γ.

Γεννήθηκα και μεγάλωσα στα Ταταύλα της Πόλης χωρίς να ξέρω την ιστορία του τόπου που ζούσα. Τα Ταταύλα είχαν γίνει Kurtulus. Στο σχολείο κάθε πρωί έπρεπε να φωνάζω ότι είμαι Τούρκος. Να παρελαύνω την 19^η Μαΐου, γιατί εξαφανίσαμε από τον χάρτη τους Έλληνες Πόντιους, να λέγω ποιήματα την 30^η Αυγούστου, γιατί πετάξαμε τους Έλληνες στην θάλασσα. Όμως αυτό δεν ήταν αρκετό να τουρκέψω, γιατί μέσα στην ψυχή μου υπήρχε ο Όμηρος από την δασκάλα του σπιτιού μου σχολείου, την κυρία Θεοξινό. Στην καρδιά μου ήταν ο Κολοκοτρώνης και ο Μάρκος Μπότσαρης, κρυφά, από την κυρία Ευγενία, την δασκάλα της Αστικής Σχολής. Ήταν η Παναγιά και ο Χριστός από τον Άη Δημήτρη, την εκκλησία της γειτονιάς μου. Εκεί σ' εκείνα τα Ταταύλα, στον τόπο και τους ανθρώπους του, τους Ταταυλιανούς πατριώτες μου, παραμένει μεγάλο κομμάτι της ζωής μου, η σκέψη και το «είναι» μου.

αλησμόνητες

Γράφει η Αναστασία Κάλφογλου, τ. Αντιπρόεδρος του Λ.Ε.Ρ.

Η χριστιανική Καππαδοκία στην ελληνική επανάσταση του 1821

«Σε μια αχανή, άξυλη περιοχή στην καρδιά της Μικράς Ασίας, οι 82 χριστιανικές κοινότητες της Καππαδοκίας αποτελούσαν μικρά απομονωμένα νησιά περικυκλωμένα από μια θάλασσα από μεγάλες οθωμανικές εστίες», έλεγε η αείμνηστη Μέλπω Λογοθετίδη - Μερλιέ.

Αν και απομονωμένη, η Καππαδοκία, η ιεροδιάβατη χώρα των Αγίων, συμμετείχε ενεργά στον Αγώνα του 1821. Αρχικά με οικονομική στήριξη των σκοπών του, περίθαλψη των διωκόμενων από τις οθωμανικές αρχές, αλλά και με εθελοντική στρατεύση.

Η Καππαδοκία υπήρξε πατρίδα θρησκευτικής έκστασης και μοναστικής παράδοσης, πατρίδα των Μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας, αυτών των φωτισμένων ανθρώπων που διέδωσαν μαζί με τον Χριστιανισμό, την Ελληνική Παιδεία και την Ελληνική φιλοσοφική σκέψη. Οι ελληνικές κοινότητες της Καππαδοκίας ήταν κατά βάση θρησκευτικές κοινότητες, αλλά μέσα σε αυτές διαμορφωνόταν και η ελληνική εθνική συνείδηση, ώστε Χριστιανισμός και Ελληνισμός να μην ξεχωρίζουν.

Ο ρόλος της Μονής Φλαβιανών και οι διωγμοί του Κλήρου

Ο μοναχικός βίος στην Καππαδοκία διαδόθηκε τον 4^ο αιώνα μ.χ. από την Αίγυπτο, τη Συρία και την Παλαιστίνη από την εποχή των τριών Ιεραρχών. Η Μονή Φλαβιανών, το Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου, στο χωριό Ζιντζίνδερε (Φλαβιανά), δέκα χιλιόμετρα από την Καισάρεια, κτίστηκε στα ερείπια αρχαίου ναού. Έδρα του Μητροπολίτη Καισαρείας, αποτέλεσε μεγάλο εκκλησιαστικό και πνευματικό κέντρο. Το 1882 στις εγκαταστάσεις της Μονής ιδρύεται η Ροδοκανάκειος Ιερατική Σχολή, ενώ το 1887 η Πρότυπος Δημοτική Σχολή, όπου μαθίτευαν χριστιανοί που προορίζονταν για μοναχοί, μητροπολίτες αλλά και διδάσκαλοι της ελληνικής γλώσσας. ...το σχολείο τούτο εφάνη ως φαεινός αστήρ..., και έδιδε πολλές ελπίδας της αναγεννήσεως της παιδείας εν τη Ανατολή, αναφέρει ο Ν. Ρίζος στα Καππαδοκικά. Σε ένα χώρο της Μονής εγκαταστάθηκαν το 1896 το Κατά Καισάρειαν Κεντρικόν Παρθενγωγείο και το Διδασκαλείο Νηπιαγωγών με οικοτροφείο που στόχευε στην εκπαίδευση διδασκαλισσών για τη μόρφωση των κοριτσιών, τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και την καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης.

Ο ηγούμενος της Μονής και μητροπολίτης Καισαρείας Παΐσιος Β' (Πέτρος Κεπέσογλου) ενδιαφέρθηκε για την πνευματική ανάπτυξη και τη μόρφωση των χριστιανών της επαρχίας του, μεταφράζοντας θρησκευτικά κυρίως βιβλία στα *καραμανλίδικα* (τουρκικά με ελληνικό αλφάβητο) δεδομένης της τουρκοφωνίας στα χωριά που βρίσκονται κοντά στα μεγάλα αστικά κέντρα. Έτσι περιορίστηκε και ο προσηλυτισμός λόγω των ιεραποστολών ξένων δογμάτων που, εκμεταλλευόμενοι την αμάθεια και τη φτώχεια των χριστιανών, τους αποσπούσαν από την Ορθοδοξία.

Κατά την ελληνική εξέγερση, η Μονή Φλαβιανών προστάτηψε τους διωκόμενους κληρικούς γιατί απολάμβανε μεγάλης πνευματικής αίγλης, τάξης και πειθαρχίας και ήταν σεβαστή και από τις οθωμανικές αρχές. Απομονωμένη στα βόρεια της Ανατολίας, επιλέχθηκε για τον εκτοπισμό των πατριαρχών Ανθίμου Γ', Χρυσάνθου και Αγαθαγγέλου με την κατηγορία ότι *έδειξαν αδράνεια και ανικανότητα να καταστείλουν την εξέγερση των Ελλήνων*, ενώ ο τελευταίος χαρακτηρίστηκε *αντεθνικός, γιατί είχε χειριστεί την υπόθεση αμνηστίας των Ελλήνων οπλαρχηγών*.

Η τρομοκρατία στους χριστιανικούς πληθυσμούς της επαρχίας Καισαρείας

Ευνοημένης της φιλανθρωπίας και της άσκησης της κοινωνικής πρόνοιας στους κόλπους του χριστιανικού κόσμου, οι πιστοί υπήρξαν εξαιρετικά αλληλέγγυοι. Με την κήρυξη της ελληνικής επανάστασης και τα γεγονότα των διώξεων εναντίον του κλήρου, τόσο στην Κωνσταντινούπολη όσο και στις μεγάλες πόλεις των δυτικών παραλίων, βίαιες ταραχές ξέσπασαν και στην Καισάρεια. Οι χριστιανοί κατέφυγαν στο μητροπολιτικό κτήριο, απειλούμενοι από τους Οθωμανούς. Με πρωτοβουλία του, ο Αβραάμ Κεσίσογλου, προύχοντας της Καισαρείας, κατέβαλε το ποσό των 170.000 γροσίων στον οθωμανό διοικητή της πόλης, πέτυχε την απελευθέρωση των χριστιανών και εξασφάλισε με φρουρά την προστασία τους. Η Μονή Φλαβιανών κατελήφθη, λεηλατήθηκε και απελευθερώθηκε με την παρέμβαση του ηγουμένου Παΐσιου Β' και μαχητικών Φαρασιωτών. Σε αντίποινα, οι Οθωμανοί εισέβαλαν στα Φάρασα, όπου εξανάγκασαν τους άρρενες 15 οικογενειών να εξισλαμιστούν και ατίμωσαν τις γυναίκες τους. Η παράδοση αναφέρει ότι 17 ή 27 από αυτές πνίγηκαν στο Σάρο ποταμό για να αποφύγουν την ατίμωση.

Καππαδοκία. Ναός Αγίου Γρηγορίου στην Καρβάλη

πατριδες

Από προφορικές μαρτυρίες και από τους Καραμανίτες, του Χρίστου Σαμουηλίδη πληροφορούμαστε ότι **πολλοί έμποροι και πλούσιοι διώχθηκαν μέχρι εξοντώσεως για τις επαναστατικές ιδέες τους και ως μέλη της Φιλικής Εταιρείας**. Το ίδιο συνέβη και με τις οικογένειες των χωριών της περιοχής Καισαρείας που έθεσαν τους εαυτούς τους σε κίνδυνο, με επώδυνες συνέπειες, φιλοξενώντας τις οικογένειες Φιλικών και αγωνιστών της Σμύρνης, για να τους προφυλάξουν από τα αντίποινα των Οθωμανών.

Η Φιλική Εταιρεία και η συμμετοχή των Ελλήνων της Καππαδοκίας στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821

Η Φιλική Εταιρεία ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησό, ενώ το 1818 μετεφέρθη η έδρα της στην Κωνσταντινούπολη. Λέγεται ότι μέχρι το 1820 η Κωνσταντινούπολη αριθμούσε περίπου 15.000-20.000 μέλη. Κληρικοί και μητροπολίτες υπήρξαν μέλη της, αλλά και πολλοί απόδημοι Καππαδόκες. Ο ηγούμενος της Μονής Φλαβιανών Παΐσιος Β' ήταν μύστης της Φιλικής Εταιρείας. Η Μονή υπήρξε κατά καιρούς κέντρο συνάντησης μεγάλων προσωπικοτήτων και μυστών της Εταιρείας, όπως ο Δημήτρης Μουρούζης και ο Αλέξανδρος Χαντζερής, μέσω των οποίων διακινούντο πληροφορίες για τις εξελίξεις του επαναστατικού αγώνα στην Ελλάδα.

Εξάλλου, σύμφωνα με τον Ιωάννη Κάλφογλους στο έργο του Μονή Φλαβιανών, ένας Φιλικός, ντυμένος Δερβίσης, είχε επισκεφτεί την οικογένεια Μποσαντζόγλου στην πλούσια κοινότητα της Κερμίρας, όπου τους ενημέρωσε ότι ερχόταν από την Ελλάδα, τους απήγγειλε πατριωτικά ποιήματα και τους ζήτησε να ενισχύσουν οικονομικά τον Αγώνα. Οι Κερμυρλίδες, αν και απομονωμένοι, έρχονταν σε επικοινωνία με τους Κερμυρλίδες εμπόρους στην Πόλη, στην Μερσίνα και στα Άδανα, είχαν **μυηθεί στις φιλελεύθερες ιδέες του Διαφωτισμού** και γνώριζαν τις επαναστατικές κινήσεις για την απελευθέρωση της Μητέρας-Πατρίδας. Έτσι οι χριστιανοί ειδοποιημένοι με προθυμία και συγκίνηση έδωσαν κοσμήματα και φλουριά για τον αγώνα.

Από το Αρχείο Προφορικής Παράδοσης του ΚΜΣ και από τα λεγόμενα του σινασίτη Ν. Ρίζου, πληροφορούμαστε ότι οι χαβιαράδες της Πόλης είχαν προσκαλέσει το Ρήγα Φεραίο στη Σινασό και τον ρώτησαν αν το χωριό τους μπορούσε να απελευθερωθεί. «**Να φανείτε αδιάφοροι. Το χωριό σας είναι ένα λουλούδι ήρεμο μέσα σένα χωράφι γιομάτο αγριάγκαθα και θα το πνίξουν**».

Μικρασιάτες αγωνιστές του 1821

Δεδομένου ότι τα κηρύγματα της Φιλικής Εταιρείας είχαν διεισδύσει και στον Ελληνισμό της Μικράς Ασίας και είχαν **μυήσει όχι μόνο τον κλήρο, αλλά και μεγάλο αριθμό Ρωμιών, ο ξεσηκωμός καλλιεργήτο μυστικά αλλά σταθερά**. Βέβαια τα περισσότερα θύματα της εκδικητικής μανίας των Τούρκων ήταν οι Έλληνες των δυτικών παραλίων, οι Αϊβαλιώτες, οι Σμυρνιοί, οι Φωκαείς που είχαν συγκροτήσει εκστρατευτικό σώμα την Ιώνιο Φάλαγγα και συμμετείχαν ηρωικά σε μάχες στην Πελοπόννησο και στα νησιά. Ας μη ξεχνάμε ότι σε πρωτοβουλία των Μικρασιατών αγωνιστών στην Ελλάδα οφείλεται η δημιουργία τακτικού στρατού. Επιπλέον με διάταγμα του Όθωνα το 1832 παρασημοφορήθηκαν αγωνιστές του 1821 και στον κατάλογο των αριστείων συγκαταλέγονταν αρκετοί Μικρασιάτες, όπως οι Καισαρείς Κωνσταντίνος Γεωργίου και Σάββας Καραγεώργης.

Οι περισσότεροι Μικρασιάτες αγωνιστές απέκρυπταν τα πραγματικά τους ονόματα από το φόβο των αντιπόνων στις οικογένειές τους. Υιοθετούσαν πατριδωνυμικά επίθετα, του τόπου καταγωγής των, όπως Σμυρναίος, Κυδωνιάτης, Μοσχονησιώτης, Βουρλιώτης, Καραμανλής, Καισαρέας. Σύμφωνα με τον Παναγιώτη Σαλκιτζόγλου ο Χατζησάββας Καισαρέας, από την Καισάρεια της Καππαδοκίας, ήταν Έλληνας του παιδομαζώματος που κατέφυγε στην Ελλάδα και πολέμησε ηρωικά με τα παλληκάρια του Πλαπούτα. Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία της οικογένειάς του Ανέστη Μωραΐτη από τα Ποτάμια της Καισαρείας, δασκάλου της **Κατά Καισαρείαν Ιερατικής Σχολής**, το πραγματικό επώνυμο της οικογενείας ήταν Αποστόλου.

Σινασός. Ναός Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης

Το «Μωραΐτης» ήταν επίκτητο που εδόθη στον προπάππο του Ανέστη, επειδή πολέμησε στην απελευθέρωση του Ναυπλίου. Επίσης ο Σεραφείμ Ρίζος αναφέρει ότι ο Λάζαρος Παπαζόγλου από τη Σινασό κατατάχθηκε στο στρατό του Κολοκοτρώνη και πολέμησε ηρωικά στο πλάι του. Μετά από χρόνια όταν επέστρεψε στο τόπο του, σε λειτουργία στην εκκλησία του χωριού, μετά από την απόλυση, ο Μητροπολίτης Καισαρείας κάλεσε τον Παπαζόγλου από το εκκλησίασμα και τον φίλησε, πράγμα που δείχνει το μεγάλο σεβασμό που έτρεφαν οι Καισαρείς στους αγωνιστές της Επανάστασης του 1821.

Επιπλέον, το 1834, στα αρχεία της ελληνορθόδοξης κοινότητας Καισαρείας οι δημογέροντες ελέγχοντας τα οικονομικά της περιόδου 1821-1826 βρήκαν το τεράστιο για την εποχή ποσό των 111.500 γροσίων που δαπανήθηκε «**υπέρ των σκοπών του έθνους**» και για την καταβολή λύτρων για την απελευθέρωση Ελλήνων αιχμαλώτων.

Συμπερασματικά, ο απελευθερωτικός αγώνας του 1821 δεν ήταν ένας αγώνας τοπικός της Ρούμελης και του Μωριά. Ήταν ένας ξεσηκωμός πανελλήνιος που περιλάμβανε και τους Έλληνες της διασποράς και της Μικράς Ασίας, που διαποτισμένοι από τα διδάγματα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και της Μεγάλης Ιδέας θεώρησαν μοναδική ευκαιρία να συντρέξουν τη Μητέρα Ελλάδα και το έπραξαν με ανταπάρνηση και αυτοθυσία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Κ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ-ΝΤΑΝΑΣΗ, Καισάρεια, Θεσσαλονίκη 2017
- ΣΕΡΑΦΕΪΦ ΡΙΖΟΥ, Η Σινασός, ΚΜΣ, Αθήνα 2007
- Ν.Σ. ΡΙΖΟΥ, Καππαδοκικά, Τυπογραφείο Ανατολί, Κων/πολη 1856
- ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΛΦΟΓΛΟΥΣ, Η Μονή Φλαβιανών, Βιβλ/κη χειρ/φών ΚΜΣ
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΣΑΛΚΙΤΖΟΓΛΟΥ, Η Μικρά Ασία στην Επανάσταση του 1821, εκδ Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2021

Γράφει η δημοσιογράφος Ελένη Καμάρα

Οι Αρβανίτες της Αττικής

Μεγάλες και γνωστές μάχες στις σελίδες της ελληνικής επανάστασης του 1821 σε στεριά και θάλασσα, γέμισε με την ανδρεία και το αίμα της η ορθόδοξη Αρβανιτιά. Στρατηγοί, ναύαρχοι και καπεταναίοι του '21- είτε ως μέλη της Φιλικής Εταιρείας είτε ως ηγέτες της κλεφτουριάς- προετοίμασαν τη γενιά για τον αγώνα και υπερασπίστηκαν το έθνος και την ορθοδοξία. «...**όταν επιάσαμε τα άρματα, είπαμε πρώτα υπέρ πίστεως κι έπειτα υπέρ πατρίδος...**» με αυτή τη σειρά τα αναφέρει στο λόγο του στην Πνύκα και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Αρβανίτικα μιλούσαν οι θρυλικότεροι αγωνιστές και στα αρβανίτικα έλυναν τις διαφορές τους, μετά την απελευθέρωση, ακόμη και μέσα στη Βουλή.

Η πρώτη κάθοδος

Με ρίζες που ξεκίνησαν από το Άρβανο, στο δυτικό άκρο της βυζαντινής κυριαρχίας, οι Αρβανίτες διείσδυσαν προς τη μεσημβρινή και νησιωτική Ελλάδα και συνδέθηκαν άρρηκτα με την ιστορία της μεσαιωνικής εποχής της. Όσο και αν οι πληροφορίες της μετακίνησής τους επηρεάζονται ενίοτε από την αχλύ της ιστορικής σύγχυσης και άγνοιας, οι μορφές του Μπότσαρη, του Κριεζώτη, της Μπουμπουλιάς, του Κουντουριώτη και άλλων προσωπικοτήτων της Επανάστασης, εδραιώνουν την ελληνικότητα της συνείδησής τους. Ποτέ δεν προσκύνησαν και ποτέ δεν ειρήνευαν με τον Τούρκο.

Οι βυζαντινοί χρονογράφοι τοποθετούν την πρώτη κάθοδό τους στα μέσα του 11^{ου} αιώνα (1021-1022), μετά τις επιδρομές των Βουλγάρων και των Νορμανδών. Ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β', ο Βουλγαροκτόνος, στρατολόγησε τους Αρβανίτες, οι οποίοι στάθηκαν προμάχοι της ελληνικής κυριαρχίας. Αποχωρώντας, οι Βούλγαροι κατέστρεψαν τα χωριά του Αρβάνου, εκπατριζοντας ουσιαστικά τους Αρβανίτες προς την κοιλάδα του Αώου μέχρι το Αργυρόκαστρο και το Μπεράτι.

Ο ιδιότυπος αυτός λαός, με το βαθύ ορθόδοξο χριστιανικό φρόνημα, διαπλάστηκε με πρωτόγνωρα ήθη, απομονωμένος από την πρόοδο των άλλων λαών της τότε πολιτισμένης Ευρώπης. Χωρίς παιδεία και γραφή, μιλούσαν μία γλώσσα- κράμα αρχαίων ελληνικών, με ιλλυρικά και επιδράσεις θρακικών, τούρκικων και σλαβικών στοιχείων. Ευφρείς, αλλά και τραχείς στους τρόπους, δεμένοι με τη γη που τους έτρεφε, επίμονοι -«αγύριστο κεφάλι»- επιδόθηκαν με μεγάλη επιτυχία στην στρατιωτική τέχνη. Περι-

φανοι, γενναίοι πολεμιστές, με καλή πίστη -αρβανίτικη μπέσα- σέβονταν τα γηρατεία, τον φιλοξενούμενο, αλλά και την γυναίκα κυρίως από ιπποτισμό. Οι αρβανίτισσες, συνεσταλμένες, σεμνές και σκληραγωγημένες γυναίκες και μάνες έδιναν παιδιά και άνδρες στην οικογένεια και κατακτούσαν τη στοργή και την καρδιά του άνδρα τους. Οι κοινωνίες τους συγκροτήθηκαν σε μεγάλες φάρες, γύρω από τις οποίες ζούσε πειθαρχημένα η μάζα του λαού.

Στρατοτόπια και Πρόνοιασμα

Από την προεπαναστατική Ελλάδα, οι Αρβανίτες διακρίνονται στους αγώνες ενάντια στους λογής κατακτητές που νέμονταν την ελληνική γη. Με συμβάσεις στρατιωτικής υπηρεσίας, τα λεγόμενα στρατοτόπια, η αυτοκρατορία παραχώρησε αρχικά στους πολεμιστές και τις οικογένειές τους δημόσια κτίματα για να συντηρούνται, οχυρώνοντας έτσι με μόνιμο στρατό τα ακριτικά νότια της και εισπράττοντας

Στην Ακρόπολη και το Θησείο (B. Y. Pritchett)

το ένα δέκατο από τα έσοδά τους στο δημόσιο ταμείο. Το ποσό αντιστοιχούσε για κάθε «καπνό», δηλαδή για κάθε οικογένεια που ζούσε γύρω από ένα τζάκι. Αυτό το είδος πρόνοιας ονομάστηκε «πρόνοιασμα» και ουσιαστικά εκεί βασίστηκε η δημιουργία των στρατιωτικών εποικίσεων.

Τα χωριά τους, οι «κατούνες»- στήθηκαν στα ορεινά στρατηγικά περάσματα-δερβένια- γύρω από κάστρα και οχυρωμένες πόλεις. Ως απόρροια από τα μεσαιωνικά ήθη του πολέμου, μετά τη μάχη οι στρατιώτες, εκτός από το μισθό τους συμμετείχαν και στο πλιάτσικο, ένα δικαίωμα που ενίσχυσε τη λατρεία των Αρβανιτών προς το χρέμα, αλλά και την τάση των απείθαρχων προς την αρπαγή.

Οι Αρβανίτες ρίζωσαν στην Πελοπόννησο, τη Θεσσαλία και τα νησιά με βασιλικά χρυσόβουλα και προστάγματα, αλλά ενίοτε και αυθαίρετα, με το «άστε-ντούα» (το έτσι θέλω), ακολουθώντας το ρεύμα των περιστάσεων. Ταύτισαν τη μοίρα τους με τη μοίρα του Ελληνισμού και την ορθοδοξία, προετοίμασαν την επανάσταση και ανέδειξαν μορφές, όπως οι Σουλιώτες, οι Υδραίοι, οι Σπετσιώτες που, εν πολλοίς, όρισαν τα μεγάλα γεγονότα του αγώνα κατά των Τούρκων, συμβάλλοντας καθοριστικά στην εθνεγερσία.

Ο εποικισμός της Αττικής

Οι πρώτοι Αρβανίτες πάτησαν στην Αττική, γύρω στα 1383. Ο καταλανός αυθέντης του Δουκάτου της Αθήνας, Ραμόν ντε Βιλανόβα πρόνοιασε με Αρβανίτες από τις φάρες των Λιόσπδων, στο Καματερό, στα Λιόσα και τη Χασιά, για να οχυρώσει τη βορειοδυτική πλευρά και

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

με τους Μαλακασαίους, για τη βορειοανατολική είσοδο. Στους τόπους όπου εγκαθίστανται οι Αρβανίτες επικρατεί ως τοπωνύμιο το όνομα του αρχηγού της φάρας, με μικρές εξαιρέσεις, όπως η Χασιά, που σημαίνει αθέατη από τους δρόμους των προσβάσεων σε αυτή. Το 1418, οι φάρες του Παύλου Μπούα Σπάτα, από την Αιτωλία και του Μουρίκη Μπούα Σγούρου από την Άρτα κατεβαίνουν και γίνονται ασπίδα απέναντι από τους Βενετούς της Εύβοιας. Μαζί τους αργότερα προστίθενται και οι φάρες του Κιούρκα, του Σχηματάρη και του Λιόπτεσι. Οι αρχηγοί των εποίκων, περίφημοι για την πολεμική τους αξία, εγκαθίστανται στα καίρια στρατηγικά σημεία (Λιόσπδες, Μπουαίοι (Μπογιατί), Σπαταίοι και Λιοπεσαίοι). Στις ευφορότερες περιοχές κοντά και γύρω από τα πανάρχαια αστικά κέντρα με τα προσοδοφόρα κτήματα των ντόπιων κατοίκων και των ξένων δυναστών, όπως στον κάμπο του Ασπροπύργου και των Μεγάρων, εκεί δεν εγκαταστάθηκαν Αρβανίτες. Πολλές οικογένειες, στα χωριά της Αττικής, αίρουν τις ρίζες τους από την πρώτη εγκατάσταση των Αρβανιτών του Μεσαίωνα και συντηρούν τα ονόματά τους μέχρι σήμερα.

Η ανάμιξή τους με τους ντόπιους πληθυσμούς, πάνω από πέντε αιώνες, με αλληπάλληλες επιγαμίες και κοινές

του Ασωπού στα πέντε Δερβενοχώρια. Από εκεί συντονίστηκαν οι πρώτες πρωτοβουλίες του ξεσηκωμού στην Αττική, που οδήγησαν και στην απελευθέρωση των Αθηνών. Η σημαία της επανάστασης στην Αττική υψώθηκε στις 25 Απριλίου 1821 στο Μενίδι, με αρχηγούς τον Μελέτη Βασιλείου και τον Μήτρο Σκευά (Τσεβά) από τη Χασιά, τον Αναγνώστη Κιουρκατιώτη από το Μενίδι, τον Γιάννη Ντάβαρη από το Λιόπτεσι και τον Θανάση Σκουρτανιώτη από τα Δερβενοχώρια. Ο ίδιος ο Μελέτης Βασιλείου, αν και Φιλικός, παρέδωσε την αρχηγία στον Δήμο Αντωνίου, επίσημο εκπρόσωπο της Φιλικής Εταιρείας. Μαζί με τους σπλαρχηγούς και πολλοί παπάδες αρματωμένοι ξεκίνησαν από το Μενίδι και χαράματα μπήκαν στην Αθήνα από την πύλη της Μπουμπουνίστρας. Με σκουριασμένες πιστόλες, φτυάρια, σουβλές και ό,τι άλλο αιχμηρό υπήρχε, έσφαξαν τους κοιμισμένους φρουρούς και ενώθηκαν με τους κατοίκους της Αθήνας, **φωνάζοντας Ελευθερία-Ελευθερία και το Χριστός Ανέστη**, καθώς οι καμπάνες των εκκλησιών σήμαιναν στους Αθηναίους τους πρώτους χτύπους της λευτεριάς.

Οι Αρβανίτες της Αττικής, γράφει ο Δ. Καμπούρογλου, «...καίτοι όμως καθ' όλα υστερούν οι χωριάται εν συγκρίσει με

Οι Γκαγκαρέοι των Αθηνών

Προς το τέλος του 16^{ου} αιώνα, οι Τούρκοι δημιούργησαν γύρω από το μνημείο του Λυσικράτους οικισμό από Αρβανίτες απόστρατους της πολεμικής δύναμης των Βενετών της Αργοναυπλίας, που είχαν χάσει τον τιμαριωτικό τους τίτλο, τους επιλεγόμενους γκαγκαρέους. Η περιοχή αποτελούσε μέρος της παλιάς ερειπωμένης Αθήνας και εκεί οι Αρβανίτες δημιούργησαν την «Πλάκ'Αθήνα», την παλιά Αθήνα, με το τοπωνύμιο Πλάκα.

συνθήκες ζωής οδήγησαν σταδιακά στην απόλυτη κοινωνική αφομοίωσή τους. Παρά τον τραχύ χαρακτήρα τους, άρχισαν να ζουν πιο εκλεπτυσμένη ζωή, μόρφωναν τα παιδιά τους, έγιναν πιο εξωστρεφείς και χρησιμοποιούσαν την ελληνική γλώσσα. Μέσα στα σπίτια ωστόσο, μιλούσαν τα αρβανίτικα, αν και το γλωσσικό ιδίωμα επηρεάστηκε από περιοχή σε περιοχή, ανάλογα με τα στοιχεία που αναμείχθηκαν σε κάθε τόπο. Έτσι, άλλα αρβανίτικα μιλούσαν στην Αττική και άλλα στην Πελοπόννησο. Όπως επίσης, διαφορετικά μιλούσε ένας Μεσογεΐτης από έναν Μενιδιάτη.

Πρωτοστάτες στον ξεσηκωμό για την απελευθέρωση της Αττικής

Από στρατηγική άποψη, τα αρβανιτοχώρια αποτέλεσαν εν δυνάμει επαναστατικούς θύλακες της Αττικής, απλωμένα από τον Ευβοϊκό έως τη Μεγαρίδα, στον αυχένα Πεντέλης-Υμηττού, Σπάτα, Λιόπτεσι, από το πέρασμα της Βάρης στο Κορωπί, Μαρκόπουλο, Καλύβια, Κερατέα για την ανατολική πλευρά και για τη βορειοανατολική, στο Κακοςάλεσι, Μαλακάσα, Συκάμινο, Μαρκόπουλο, Μάζι, Καπανδρίτι και Μπουγιατί. Συναντήσαμε τους Λιόσπδες στην είσοδο του λεκανοπεδίου, στο δρόμο της Φυλής και του Μοριά (Ιερά Οδός), το Μενίδι, τη Μάνδρα και την Ελευσίνα, καθώς και στο βορεινό ύψωμα προς την κοιλάδα

τους Αθηναίους, υπήρξαν εν τούτοις σωτηριοδέστατοι κατά την επανάσταση, ένεκα της ανδρείας των, της σκληραγωγίας... προ πάντων δε ήσαν γνώσται της χρήσεως των όπλων». Ανυπότακτοι και ανήσυχοι πρωτοστάτησαν σε όλα τα κινήματα για την ελευθερία, με πίστη και πατριωτισμό, διώχθηκαν και ξενιτεύτηκαν, αλλά «...παρ' όλη την δυστυχία, κανείς Αρβανίτης δεν έγινε Τούρκος.

Οι αρβανίτικες φυλές

Οι γνωστότερες φυλές της Αρβανιτιάς ήταν οι Γκέγκηδες, σκληροτράχηλοι, σφριγηλοί, αγέρωχοι και μαυρισμένοι από τους πολέμους και τις ανάγκες της ποιμενικής ζωής, πάντα οπλισμένοι, άνδρες και γυναίκες. Οι ξανθοί γαλανομάτηδες και πλούσιοι Τόσκηδες, με το λυγρό παράστημα και τα λεπτά χαρακτηριστικά. Οι εύρωστοι, ορμητικοί και αμφιρρεπείς στις συμφωνίες τους Τσάμπηδες και οι άγριοι και βραχύσωμοι Λιάπηδες, ακούραστοι στη μάχη, εύστροφοι και νυχτοκλέπτες.

ΠΗΓΕΣ:

• ΜΠΡΗ-ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ • Γ. ΧΑΤΖΗΣΩΤΗΡΙΟΥ-1821

Μεσόγεια και

Γράφει ο Κώστας Ν. Πρίφτης, Ιατρός - Ερευνητής

Η συμμετοχή των Μεσογαιτών - στην Επανάσταση του 1821 -

Η Μεσογαία στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας ήταν μια φτωχή περιφέρεια που υπαγόταν διοικητικά στον «Καζά» των Αθηνών. Από στρατιωτική άποψη ήταν απομονωμένη, κοντά στην Εύβοια, όπου έδρευαν ισχυρές τουρκικές δυνάμεις. Δεν είναι γνωστό να έδρασαν αρματολίκια στα Μεσόγεια. Οι κινήσεις βρισκόνταν κάτω από τον έλεγχο της Αθήνας. Παρότι περιβαλλόταν από θάλασσα με φυσικά λιμάνια, δεν υπήρξε ναυτική παράδοση. Οι κάτοικοι ήταν κυρίως αγρότες και σε μικρότερο βαθμό κτηνοτρόφοι. Ήταν περίπου αποκλειστικά αρβανίτες, το πλείστον αγράμματοι, οργανωμένοι σε μικρά χωριά. Τα κυριότερα από αυτά, λίγο πριν την Επανάσταση, ήταν τα εξής: Λιόπεσι, Σπάτα, Κουρσαλάς (Κορωπί), Μαρκόπουλο, Κουβαράς, Εννέα Πύργοι (Καλύβια) και Κερατιά. Οι κάτοικοι χαρακτηρίζονταν από έντονη θρησκευτική ευσέβεια (περιφέρεια κατάσπαρτη από εκκλησίες), τιμιότητα, εργατικότητα αλλά και δυσπιστία σε ό,τι καινούργιο. Κεντρικό στοιχείο που συσπείρωνε του Μεσογείτες και τους κρατούσε σταθερά απέναντι στον Τούρκο κατακτητή ήταν η Χριστιανική Πίστη. Επιπλέον, οι προεστοί των χωριών διατηρούσαν στενή επαφή με τους επικεφαλής Αθηναίους.

Όταν το βράδυ της 25^{ης} Μαρτίου 1821 έγιναν γνωστά στην Αθήνα τα γεγονότα που είχαν συμβεί στην Πελοπόννησο, οι πρόκριτοι της Αθήνας έγραψαν σε όλα τα χωριά και ήρθαν από δύο γέροντες.

Τους εσυμβουλέγαμε να είναι έτοιμοι όλοι εις τα όπλα και να μαζευτούν εις το Μενίδι, και όταν ημείς τους εμπνύσωμε, ετότε να κινηθούν, αφηγήται ο Άγγελος Γέροντας.

Και ποιήσαντες τον όρκον της υπακοής, υποτάσσονται οι Χασιώται υπό τον Μελέτιον Βασιλείου και Δημήτριον Σκευάν, ... οι Μενιδιάται υπό τον Αναγνώστην Κιουρκατιώτην ... οι Μεσογείται υπό τον Ιωάννην Δάβαρην, πρόκριτον του χωρίου Λιόπεσι (Διονύσιος Σουρμελής).

Τη νύχτα της 24^{ης} Απριλίου καταφθάνουν όλοι στο Μενίδι, έτοιμοι για την ιστορική εξέγερση. Ήμερώματα της 25^{ης} φθάνουν στην Αθήνα. Οι Τούρκοι πανικόβλη-

τοι κλείνονται στην Ακρόπολη. Αρχίζει η πολιορκία. Η πρώτη φάση διαρκεί μέχρι τις αρχές Ιουλίου. Υπό την απειλή του Ομέρ Βρυώνη που έρχεται να ενισχύσει τους εγκλείστους, οι Έλληνες εγκαταλείπουν την προσπάθεια και η Αττική κενώνεται.

Καθόν καιρόν ο Μερβριόνης με τα στρατεύματά του ώρμησαν εναντίον μας, ... περιπλέον από πέντε χιλιάδας ψυχάς ανθρώπων [εσώθησαν] αντίκρυ εις το νησί...

Ωστόσο, δύομισι μήνες αργότερα ο Ομέρ Βρυώνης αποχωρεί.

Ευνάχθηκε πάλε η χώρα και τα χωριά και πολιορκήσαν τους Τούρκους.

Η πολιορκία εισέρχεται στη δεύτερη φάση. Δίνονται μάχες στο Σχηματάρι, το Δραγουμάνο, τον Μαραθώνα, το Χαλάνδρι. Τελικά, στις 9 Ιουνίου 1822 υπογράφεται η συνθήκη παράδοσης του κάστρου. Ανάμεσα στους καπετάνιους που υπογράφουν ως εγγυητές είναι και

ο Γιάννης Ντάβαρης. Τα χωριά των Μεσογείων είχαν συνεισφέρει σε ανθρώπινο δυναμικό, **εις πράμα και μετρητά**.

Οι Μεσογείτες συμμετέχουν ενεργά σε όλα τα πολεμικά γεγονότα που ακολουθούν. Στις μάχες για την αναχαίτιση του Δράμαλη, στην Εύβοια και αλλού.

Το 1824, 3.000 Τούρκοι (2.000 γενίτσαροι) με τον Ομέρ Πασά της Εύβοιας αποβίβαστηκαν στον Ωρωπό, περνούν και λεπλατούν την Αττική. Ο Γκούρας, που συγκρότησε σώμα από 300 άνδρες με συμμετοχή Μεσογαιτών, τους αναχαίτζει στον Μαραθώνα.

Πολλοί, επίσης, κατατάσσονται στον Τακτικό.

Αρχές Ιουλίου του '26 έρχεται ο Κιουταχής. Τουρκικά αποσπάσματα λεπλατούν και πάλι τα Μεσόγεια. Καίνε δάση, λαφυραγωγούν κοπάδια ζώων.

[1 Ιουλ] Οι εχθροί επήγαν εις τα Μεσόγεια. Δεν εμάθαμεν τι έκαμαν.

[6 Ιουλ] έπιασαν εις το χωρίον Χαρβάτον και εις άλλα τέτοια μικρά χωριά ολόκληρες φαμελιές.

«[9 Ιουλ] έφθασε μια νέα αιχμάλωτος Μισογείτιστα από Χαλάντρι ...το ιππικόν του εχθρού λαφυραγωγεί εις Μισόγια».

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Οι κάτοικοι φεύγουν ξανά στα γύρω νησιά.

Ήρχοντο εις θέσιν Άγιος Νικόλαος, ως εις καταφύγιον και ήναπτον πυρός όπως έλθωσιν πλοιάρια εκ Κέας και αλλαχόθεν προς διάσωσιν αυτών εις τας νήσους.

Στις 8 Ιουλίου 1826 Κορωπιώτες και Λιοπεσιώτες άμαχοι, όδευαν προς Λουμπάρδα, με κοινό αρχηγό τον ιερέα παπα-Γκίκα και συγκροούνται με Τούρκους έφιππους στο φαράγγι του Θίτη. Οι Τούρκοι κατατροπώνονται.

Ο Κιουταχίς στρατοπεδεύει στα Πατίσια. Μέσα στο κάστρο της Ακρόπολης μένουν να το υπερασπισθούν ένοπλοι και γυναικόπαιδα. Κλεισμένος βρίσκεται και ο καπεταν-Αναγνώστης Γιάννη Ντάβαρης, γιός του οπλαρχηγού, επικεφαλής ένοπλου Μεσογειτικού σώματος από 36 παλληκάρια. Φρουρούν το βορεινό προπύργιο, δίπλα στα Προπύλαια, από την πρώτη πόρτα του κάστρου έως το Λιοντάρι.

Κι ο καυμένος ο Ντάβαρης, ο Αναγνώστης με τους πατριώτες του κι ο γερο-Λίτζος ήρθαν να σκοτωθούν με τους χωργιανούς του κι έντυναν κι έθρεφαν τους συμπολίτες τους, τους δυστυχημένους Αθηναίους ... Και ως αδελφοί μέραζαν το ειδικόν τους, γράφει ο Μακρυγιάννης στα Απομνημονεύματα.

Στις 23 Φεβρουαρίου: *Ο εχθρός μετά το μεσημέριον επιρροβόλησεν ... κατά του φρουρίου ... επληγώθη και ο Αναγνώστης Ντάβαρης, αρχηγός του μικρού Μισογειτικού σώματος.*

Ο Γιάννης Ντάβαρης, πατέρας του Αναγνώστη βρίσκεται έξω από το κάστρο, επικεφαλής άλλης ομάδας Μεσογειτών στο Δαμαλά, στο στρατόπεδο των Μεγάρων και μετά, στο Φάληρο. Συμμετέχουν στις μάχες στο Καματερό, την Καστέλλα και το Κερατσίνι.

• Στις 22 προς 23 Απριλίου προγραμματίζεται γενική κατά μέτωπον επίθεση υπό τον Γεώργιο Καραϊσκάκη στο Φάληρο. Λίγο πριν εκπτυχθούν οι ελληνικές δυνάμεις, από κάποια απειθαρχία, ο Καραϊσκάκης τραυματίζεται θανάσιμα. Ενσπείρεται πανικός και νικούμεσθε κατά κράτος. Ακολουθεί η συντριβή στον Ανάλατο.

• Στις 24 Μαΐου υπογράφεται η Συνθήκη παράδοσης του κάστρου της Ακρόπολης. Ο Αναγνώστης με τα παλληκάρια του ήταν στο πόστο τους μέχρι τις 16 Μαΐου. Μετά θα πάει στον Πόρο, όπου ήδη βρίσκεται ο πατέρας του. Για μια φορά ακόμα η Αττική κενώνεται από τους κατοίκους της.

• Στις 18 Ιανουαρίου 1828 έρχεται στο Ναύπλιο ο Καποδίστριας. Στις 22 Ιανουαρίου 1830 υπογράφεται το Πρωτόκολλο του Λονδίνου. Η Ελλάδα αναγνωρίζεται ως ανεξάρτητο κράτος.

9 Μαΐου 1830: Όλην την νύκταν οι Τούρκοι αναχωρούσαν από τας Αθήνας ... Ο Σιλκτάρης ... έπεμψεν εις τα χωριά των Μεσογειών διατάττων τους

χωρικούς Μεσοίτας ... να του πληρώσουν τα έξοδα όσα εξόδευσεν εις τας εκεί ... αλικάς...

• 31 Μαρτίου 1833: Η τουρκική φρουρά αποχωρεί οριστικά από το φρούριο της Ακρόπολης.

Ο Γιάννης Ντάβαρης δεν γνωρίζουμε αν πρόλαβε να δει την Ελλάδα ελεύθερη. Γνωρίζουμε ότι τον Ιανουάριο του 1831 έχει πεθάνει. Πρέπει τότε να ήταν ηλικίας

Ο Καραϊσκάκης, επικεφαλής των Ελλήνων, καταδιώκει τον Κιουταχί και τους Τούρκους απ' την Αθήνα το 1827. Έργο του Θεόφιλου.

55-60 ετών. Ίσως να τάφηκε στην αττική γη, στο Λιόπεσι, ίσως στον Πόρο.

Ο Αναγνώστης Γιάννη Ντάβαρης (το βαπτιστικό όνομά του Σταμάτης εκτοπίστηκε από τον εκκλησιαστικό τίτλο του Αναγνώστη) συνέχισε να ασχολείται με τα κοινά. Υπήρξε ο πρώτος δήμαρχος του δήμου Κρωπίας. Πέθανε σε ηλικία 67 ετών. Σε απόκομμα της εφημερίδας Εθνοφύλαξ της 9ης Δεκεμβρίου 1866 διαβάζουμε:

Απεβίωσε και ετάφη την 1^η Δεκεμβρίου ενεστώτος έτους εν χωρίω Λιόπεσι της Αττικής, μετά μεγάλης πομπής και πλήρης ημερών ο επί 9 όλα έτη χρηματίσας δήμαρχος Κρωπίας Χατζηντάβαρης. Ο μακαρίτης εκέκτητο πλείστας αρετάς, αγωνισάμενος υπέρ πίστεως και πατρίδος καθ' όλον τον ιερόν του 1821 αγώνα. Ένδεκα όλους μήνας είχε μείνει κεκλεισμένος εν τη Ακροπόλει Αθηνών, διακρινόμενος δια το θάρρος και την γενναιότητα, μεθ' ης υφίστατο τα αφόρητα δεινά της πολιορκίας.

Η μια γενιά διαδεχόταν την άλλη. Η μνήμη διατήρησε ζωντανά τα γεγονότα του ξεσηκωμού. Τα χρειαζόταν. Δεν ήταν που έπρεπε να βλέπει ως πού φτάνουν οι ρίζες της, αλλά κάτι πιο πολύ. Να θρέφεται από τους χυμούς των ριζών της. Χρειαζόταν τη μνήμη της λεβεντιάς για να ζει υπερήφανα, του ηρωικού φρονήματος για να ανδρώνεται, του απόηχου της ντουφεκιάς για να ξέρει το τίμημα της ελευθερίας. Τα περιττά ξεχάστηκαν. Από στόμα σε στόμα παραδόθηκε ο θρύλος. Ο θρύλος που διέσωζε την αλήθεια. Το ήθος του αγωνιστή, του πρόγονου που τόλμησε.

Τα τραγούδια του Αγώνα

- Αδιάψευστοι μάρτυρες της ιστορικής μνήμης
και της ιδιοσυγκρασίας των Ελλήνων -

*Ο καιρός, αδελφοί, της ελευθερίας φθάνει,
Και το γένος ημών τας δυνάμεις του λαμβάνει...*
(Ρήγας Φεραίος, Άσμα Πολεμιστήριον)

Τετρακόσια ολόκληρα χρόνια οι Έλληνες στέναξαν κάτω από τη σκλαβιά, τις βιαιοπραγίες και το μίσος των Τουρκαλβανών περιμένοντας υπομονετικά να έρθει η ευλογημένη ώρα του ξεσηκωμού και της αποτίναξης του εχθρικού ζυγού. Χωρίς να χάνουν την πίστη και το θάρρος τους όλα αυτά τα χρόνια γεμάτοι ελπίδα και αισιοδοξία προσπαθώντας να απαλύνουν τον πόνο τους, να εκφράσουν τα μεράκια και τους καύμους τους έφτιαξαν τραγούδια, οι στίχοι των οποίων θα γίνουν αστραπή γιαταγανιού και ο καθρέπτης όπου μέσα του θα καθρεπτίζεται πιστό το ίνδαλμα της εθνικής ψυχής τους.

Και τα τραγούδια αυτά δεν είναι άλλα από τα δημοτικά τραγούδια των Ελλήνων. Είναι η συλλογική ποίηση που άρχισε να πλάθεται χιλιετηρίδες ολόκληρες και δημιούργησε μια πειθαρχημένη τεχνική, με σταθερό προσανατολισμό, ως σταθερό προσανατολισμό, ως προς την τεχνοτροπία και την ψυχολογία της ποιητικής ύλης. Εκφράζει τον εθνικό χαρακτήρα αυτού του λαού, την αγάπη του στην λεβεντιά, τη λατρεία του στο ιδανικό της ελευθερίας, την αξιοπρέπεια και την αδούλωτη ψυχή του μπροστά στο θάνατο, την πίστη στο Θεό, την αδυναμία και την συμπόνια σε καθέναν και για καθέναν που υπήρξε άξιος και υπόφερε πολύ, όπως λέει και ο αείμνηστος καθηγητής μου Κώστας Ρωμαίος στο βιβλίο του «Η ποίηση ενός λαού». Πάνω απ' όλα όμως τα δημοτικά τραγούδια είναι και οι αδιάψευστες πηγές ιστορίας και ηρωικών κατορθωμάτων ανθρώπων που τις περισσότερες φορές αγόγγυστα και ανιδιοτελώς πρόσφεραν τη ζωή τους και όχι μόνο στον αγώνα για εθνική κυριαρχία και ανεξαρτησία.

Οι απαρχές του δημοτικού τραγουδιού εξακολουθούν να είναι ένα πρόβλημα για τους φιλόλογους με πολλές αφώτιστες πλευρές και η προσπάθεια να

ορίσουμε την εποχή της πρώτης τους σύνθεσης χάνεται μέσα στα βάθη των αιώνων και τα σκεπάζει η αχλύς του χρόνου. Κάποιοι μάλιστα λένε πως η λέξη τραγούδι έχει άμεση ετυμολογική συγγένεια με την λέξη τραγωδία καθώς προέρχεται από τις ορχηστρικές, παντομimικές παραστάσεις της ελληνιστικής και πρωτοχριστιανικής εποχής. Άλλοι ερευνητές, με περισσότερο αδιαμφισβήτητα πορίσματα, υποστηρίζουν πως οι χρονολογίες που σημαδεύουν την εξέλιξη του είναι η δημιουργία του ακριτικού τραγουδιού (9ος- 10ος αι.) στις άκρες της βυζαντινής αυτοκρατορίας, η άνθηση του ερωτικού τραγουδιού στα νησιά του Αιγαίου και της Κρήτης (15^{ος}, 16^{ος} αι) και η γέννηση του κλέφτικου τραγουδιού στην ηπειρωτική Ελλάδα μέσα στον 18^ο αιώνα.

Σίγουρα τα πιο παλαιά κείμενα ελληνικών τραγουδιών είναι μικρασιατικά, τόσο τα επικά τραγούδια με θέμα «πάθη ενδόξων ανδρών» όπως αναφέρει, ο επίσκοπος Καισαρείας Αρέθας στις αρχές του 10ου αι. όσο και οι Παραλογές του Πρωτομάστορα που θυσιάζει τη γυναίκα του, του Νεκρού Αδελφού και του Κοντού που πουλάει την γυναίκα του για να ξεχρωθεί και που τις συναντάμε όχι μόνο πανελλήνια, αλλά σε όλα τα Βαλκάνια. Έχει επισημανθεί επίσης από τον διάσημο Ελβετό μουσικολόγο SAMUEL BAUDBOVY ότι στον πυρήνα της Δημοτικής μουσικής και του Δημοτικού τραγουδιού επιβιώνουν αρκετά στοιχεία με υπερχρονικό χαρακτήρα που ανάγονται στην Αρχαιότητα, όπως είναι οι ομοιότητες των τρόπων και των ρυθμών.

Ο Bovy μάλιστα, συμφωνεί με τον Κυριακίδη και αποδίδει στις γυναίκες την σχεδόν εμμονική προσπάθεια να διατηρήσουν και να μεταδώσουν την παράδοση. Οι γυναίκες είναι αυτές που ριζωμένες στο σπίτι κρατάνε την οικογένεια με νανουρισματα, απο-

τραγούδια

κοιμίζουν τα παιδιά, λένε μπαλάντες στα νυχτέρια ή τραγουδούν, όταν χορεύουν μεταξύ τους μια που δεν διαθέτουν όπως οι άντρες όργανα, μοιρολογούν το Χριστό ή τους δικούς τους νεκρούς, τραγούδια στενά συνυφασμένα με τις πιο σημαντικές στιγμές της ανθρώπινης ζωής, που κατ' αυτόν τον τρόπο παραδίδονται αναλλοίωτα από γενιά σε γενιά.

Άλλη μεγάλη κατηγορία είναι τα ιστορικά και κλέφτικα τραγούδια, μια διαρκής συνέχεια της ποιητικής ζωής του Έθνους και της πνευματικής του εξέλιξης από την ομηρική γιγαντομαχία ως τη γιγαντομαχία του '21. Εργαλεία ιστορίας, κρίκοι της ίδιας αδιάσπαστης από τους αιώνες αλυσίδας. Σαν σε καθάριο κρύσταλλο καθρεπτίζονται οι στοχασμοί, οι πόθοι, ο ψυχικός κι ο ηθικός κόσμος και τα ευγενικά και πλούσια αισθήματα της ελληνικής φυλής στα τραγούδια. Ακρίτες ή κλέφτες ή όποιοι άλλοι δεν είναι μονάχα οι ήρωες των εθνικών πολεμικών περιπετειών, αλλά ταυτόχρονα και άνθρωποι που χτυπιούνται σκληρά από τη μοίρα, αλλά δεν εξευτελίζονται, αντικρίζουν με θάρρος τη ζωή και το θάνατο. Το μεγαλείο της ψυχής τους σε κάνει να στέκεσαι εκστατικός μπροστά τους. Υψηλή η δημοτική ποίηση και όπου υπάρχει, βλασταίνουν και υψηλά αισθήματα και έργα ένδοξα.

Ο Γάλλος Κλωντ Φωριέλ στα προλεγόμενα των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών, που μάζεψε και τύπωσε σε δύο τόμους στα 1824 και 1825 γράφει: «Η συλλογή των λαϊκών ποιημάτων των νεοελλήνων εκφράζει σε τέτοια έκταση τον εθνικό χαρακτήρα και το εθνικό τους πνεύμα που, αν ήταν και πλήρης, θα ήταν ταυτόχρονα και η αληθινή ιστορία της Ελλάδας». Ο δε Γιάννης Αποστολάκης γράφει ότι «το κλέφτικο τραγούδι είναι τραγούδι περιστατικών, χωρίς το περιστατικό εμπρός του ο δημοτικός ποιητής αληθινά δεν θα αποφάσιζε να τραγουδίσει».

Είκοσι και πλέον χιλιάδες τραγούδια μας έχει κληροδοτήσει έως τώρα η ανεξάντλητη φαντασία του Άγνωστου τραγουδιστή που η μεγάλη του δόξα και η σφραγίδα της γνησιότητάς του είναι ακριβώς αυτή, ότι είναι Άγνωστος, ίσως και αγράμματος μερικές φορές, αλλά αυθόρμητος, όλος αίσθημα και πάθος έζησε με μύριες μορφές και αναρίθμητα πρόσωπα, χαμένος μέσα στη θάλασσα των συνανθρώπων του. Ανώνυμος, γιατί δεν τραγούδησε από ματαιοδοξία, ούτε για φήμη, αλλά παντρεύτηκε τις χαρές, τους καύμους, τους πόνους, τους αγώνες του λαού, λαός και αυτός ο ίδιος, για να τους δώσει έκφραση και να δυναμώσει με την ομορφιά τους, το αίσθημα της ζωής. Η αγνή κι απλοϊκή του τέχνη αναβρύζει άμεσα, σαν ξεχειλίσμα χυμού για να χαιρετίσει τη ζωή.

Ακόμα και στις πιο δύσκολες και τραγικές στιγμές από όλες, όσες γνώρισε το Γένος από τα μυθικά χρόνια ως το πάρσιμο της Πόλης, δεν κάθεται μοιρολατρικά «επί των ποταμών Βαβυλώνας» και δεν κλαίει «εν τω

μνηστήναι της Σιών», αλλά εκδηλώνει τη βαθιά πίστη και αισιοδοξία του με ανεκτίμητα παρηγορητικά λόγια.

*«Σώπασε, κυρά Δέσποινα, μην κλαίεις και μη δακρύζεις.
Πάλι με χρόνους, με καιρούς, πάλι δικά σου είναι»*

Διαβάζουμε στον Θρήνο της Αγιά Σοφιάς. Και είναι άξιο θαυμασμού, αν σκεφτούμε, πως γράφεται αμέσως μετά το πάρσιμο της Πόλης και ενώ δεν φαινόταν πουθενά ακτίδα ελπίδας. Με απλότητα και βαθύ συναίσθημα εγκαρτέρησης ο θρήνος μας κάνει να ελπίζουμε ότι: Οι καινούργιες αυτές ελπίδες εθνικής ανόρθωσης αποτελούν το μεγαλύτερο στήριγμα του Ελληνισμού. Ελπίδα και αισιοδοξία κατά τη διάρκεια των τετρακοσίων χρόνων σκλαβιάς τροφοδοτούν το αίμα που ρέει στις φλέβες και στην καρδιά του Έλληνα. Από κοντά και ο Θούριος του Ρήγα, ένα από τα πιο εμβληματικά ποιήματα που έχουν γραφτεί για το ξεσηκωμό όχι μόνον των Ελλήνων, αλλά και των υπολοίπων λαών της Βαλκανικής Χερσονήσου που βρίσκονται κάτω από τον τουρκικό ζυγό και υποφέρουν από τις εχθρικές του διαθέσεις ενισχύουν και ενδυναμώνουν το κοινό αίσθημα για διεκδίκηση αυτονομίας και αυτοδιάθεσης.

Θούριος στα αρχαιοελληνικά σημαίνει ορμητικός, μαινόμενος, πολεμικός και τιτλοφορείται έτσι για να προσδιορίσει την ψυχική διάθεση που επιδιώκει να καλλιεργήσει. Πρέπει μεταξύ των άλλων να γίνει σταδιακά συνείδηση πως «η ελευθερία των Ελλήνων μόνον εξ ιδίων δυνάμεων μπορεί να κατορθωθεί». Μάλιστα ο ίδιος ο Ρήγας σε κάθε ευκαιρία, όταν βρισκόταν ανάμεσα σε ομοϊδέατες του, εξέθετε με θέρμη τις ιδέες του και τραγουδούσε μαζί τους το «Θούριο» και άλλα επαναστατικά τραγούδια εμπυχώνοντας και οδηγώντας τους με τον τρόπο αυτό προς το ξέσπασμα της επανάστασης. Το γεγονός δε, ότι επέλεξε να γράψει το επαναστατικό του μανιφέστο στη γλώσσα του λαού, του έδωσε τη δυνατότητα να αποτελέσει όχημα διάδοσης των ιδεών του, να το αποστηθίσουν και τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα που αποτέλεσαν και τη βάση του ελληνικού επαναστατικού αγώνα.

δημοτικά

Λοιπόν γιατί αργείτε, τι στέκεσθε νεκροί;
Ευπνήσατε, μην είστε ενάντιοι κι εχθροί.
Πώς οι προπάτορές μας ορμούσαν σα θεριά,
Για την ελευθερία πηδούσαν στη φωτιά.
Έτσι κι ημείς, αδέρφια, ν'αρπάξομεν για μια
τ'άρματα και να βγούμεν απ' την πικρή σκλαβιά.

Άρωμα λεβεντιάς όμως ξεχύνεται και από τα κλέφτικα δημοτικά μας τραγούδια συνυφασμένο ισορροπημένα και σε τέλειες αναλογίες με τον γαλανό μας ουρανό, το άρωμα του θυμαριού και των αγριολούλουδων των βουνών και των λαγκαδιών. Ντύνουν και τραγουδούν τη λεβεντιά του κλέφτη με το ντύμα της λεβεντιάς του άρχοντα των πουλιών.

«Ένας αϊτός περήφανος, ένας αϊτός λεβέντης από την περηφάνεια του κι από τη λεβεντιά του δεν πάει στα κατώμερα να καλοξεχειμάσει μον' μένει απάνω στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια».

Δεν είναι όμορφος ο αετός κι όμως μπρος στην ομορφιά της δύναμης και του μεγαλείου του ωχριούν και τα ομορφότερα παραδείσια πουλιά. Και δεν είναι μόνο ο κλέφτης αετός που πετάει ψηλά, αλλά και ελάφι που πηδά με ευλυγισία και σκαρφαλώνει τις «κορφούλες», καβαλικεύει άτια υπερήφανα που τρέχουν πιο πολύ κι από τον άνεμο και το λιοντάρι που τα βάζει με τα φουστάτα του εχθρού.

«Είπε και βρυχομάνισε σαν το λιοντάρι στα βουνά»

Άντρες θεριά είναι οι Έλληνες Κλέφτες που, όχι μόνο τον Τούρκο μα ούτε και το Χάρο δεν προσκυνούν, και πού χουν το μέτωπο ψηλά φωτοστεφανωμένο από την πιο υψηλή συνείδηση της ελευθερίας και εθνικής υπερηφάνειας

«Καβάλα τρώνε το ψωμί, καβάλα πολεμάνε,
Καβάλα πάν' στην εκκλησιά, καβάλα προσκυνάνε,
Καβάλα παίρν' αντίδωρο απ' του παπά το χέρι.
Φλωριά ρίχνουν στην Παναγιά, φλωριά ρίχνουν
στους άγιους, Και στον αφέντη τον Χριστό τις
ασπήμενες πάλες: «Χριστέ μας, βλόγα τα σπαθιά,
βλόγα μας και τα χέρια»

Η φουστάνελα, το τσαρούχι και τα άρματα αχώριστα ζώνουν σφιχτά τον κλέφτη. Αποτελούν κάτι που είναι λες συνέχεια του κορμιού του, δεμένα αδιάρρηκτα μαζί του.

«Το χέρι μου προσκέφαλο και το σπαθί μου στρώμα,
Και το καριοφυλάκι μου σαν κόρη αγκαλιασμένο»

Τα λαμπερά και γυαλισμένα όπλα παίρνουν φλόγα και δύναμη από το λεβέντικο κορμί, αλλά και αυτά με τη σειρά τους προσθέτουν μια λεβεντιά πολεμική, ηρωική στη λεβεντιά της φύσης. Ούτε ο κλέφτης μπορεί να κάνει χωρίς τα άρματα, αλλά ούτε και τα άρματα μόνα τους ξεζωσμένα απ' τη μέση του. Είναι προορισμένοι φίλοι αχώριστοι σε θάνατο και σε ζωή, σε λευτεριά και σε σκλαβιά, σε χαρά και λύπη.

«Κινάν να παν στην εκκλησιά για να λειτουργηθούνε.
Φορούν τα πόσια τα χρυσά, τις ασπιμοπαλάσκες»

Και στο τραγούδι των Κολοκοτρωναίων ακούμε τον ποιητή να ρωτάει εντυπωσιασμένος.

«Τους κλέφτες τι τους κάματε, τους Κολοκοτρωναίους,
Όπου φορούν χρυσά σπαθιά, μπαλάσκες ασπήμενες;
Χρυσά 'ν και τα ντουφέκια τους, χρυσά μαλαματένια,
και τα τσαπράζια που φορούν, ούλο μαργαριτάρια».

Πιστός στο ιδανικό της ελευθερίας ο κλέφτης κρατάει τον όρκο του ακόμα κι αν πρόκειται να θυσιάσει τη ζωή του.

«έκαμα όρκο φοβερό, Τούρκο να μη σκλαβώσω»

και όταν καμιά φορά λέει:

«Μαύρη ζωή που κάνουμε εμείς οι μαύροι κλέφτες!
Ποτέ μας δεν αλλάζουμε και δεν ασπροφορούμε,
Ολημερίς στον πόλεμο, τη νύχτα караούλι.
Δώδεκα χρόνους έκαμα στους κλέφτες καπετάνιος,
Ζεστό ψωμί δεν έφαγα, δεν πλάγιασα σε στρώμα,
Τον ύπνο δεν εχόρτασα, του ύπνου τη γλυκάδα».

Τα λόγια του δεν είναι παράπονο, μα υπερήφανη ενατένιση της ζωής του. Ένας απολογισμός. Το γλυκό κρασί του αγώνα τώρα τον μεθά και έτσι ξεχνάει τα βάσανα, τη σκληράδα της αντάρτικης, αεικίνητης ζωής του. Ζει την πραγματικότητα, δεν χάνει ευκαιρία όμως να χαρεί και να γλεντήσει.

«Για φάτε, πιέτε βρε παιδιά, χαρείτε να χαρούμε
Τούτο το χρόνο τον καλό, τον άλλο ποιος το ξέρει,
Για ζούμε για πεθαίνουμε, για σ' άλλο κόσμο πάμε...»

Τον θάνατο δεν τον φοβάται ο κλέφτης. Έχει μέσα του το δαμόνιο της λευτεριάς ο λεβέντης κι αυτό τον σπρώχνει σε κάτι μεγάλο, ωραίο και ηρωικό κι αυτό δεν τον αφήνει να ζήσει ήσυχος κι όταν ακόμα μπορεί

τραγούδια

να ζήσει υλικά ελεύθερος ανάμεσα στους Τούρκους, αλλά βγαίνει στο κλαρί.

*«Μάνα μου, εγώ δεν κάθομαι να γίνω νοικοκύρης,
Να κάνω αμπελοχώραφα, κοπέλια να δουλεύουν
Και να 'μαι σκλάβος των Τουρκών, κοπέλι στους
γερόντους.*

*Φέρε μου τ' αλαφρό σπαθί και το βαριό τουφέκι,
Να πεταχτώ σαν το πουλί ψηλά στα κορφοβούνια,
Να πάρω δίπλα τα βουνά, να περπατήσω λόγκους,
Να βρω λημέρια των κλεφτών, γιατάκια καπετάνων,
Και να σουρίξω κλέφτικα, να σμίξω τους συντρόφους,
Που πολεμούν με την Τουρκιά και με τους Αρβανίτες».*

Και όταν ο κλέφτης πεθαίνει δεν ταράζουν πάλι τη λεβεντιά του και πάνω στο μνήμα θρήνοι και κλάματα ανθρώπινα. Η φύση όλη τον θρηνεί κι είναι τα πουλιά και ο ψίθυρος των γέρικων βουνών και το βογγητό των ανέμων στις κορφές οι μοιρολογίστρες.

*«Κλαίνε τα δέντρα, κλαίνε τα κλαριά,
Κλαίνε και τα λημέρια που λημέριαζα,
Κλαίνε τα μονοπάτια που περπάταγα
κλαίνε και οι βρυσούλες πού 'πινα νερό.*

Από τους νεώτερους ποιητές μας μόνο ο Σολωμός κατόρθωσε να πιάσει το σφυγμό και να βρει το λεπτό σημείο της σχέσης ανθρώπου και φύσης και να το παρουσιάσει φιλοσοφημένο σαν ιδέα στους «Ελεύθερους Πολιορκημένους»

*«Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη
Η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι
Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κραινεί
Όποιος πεθαίνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει».*

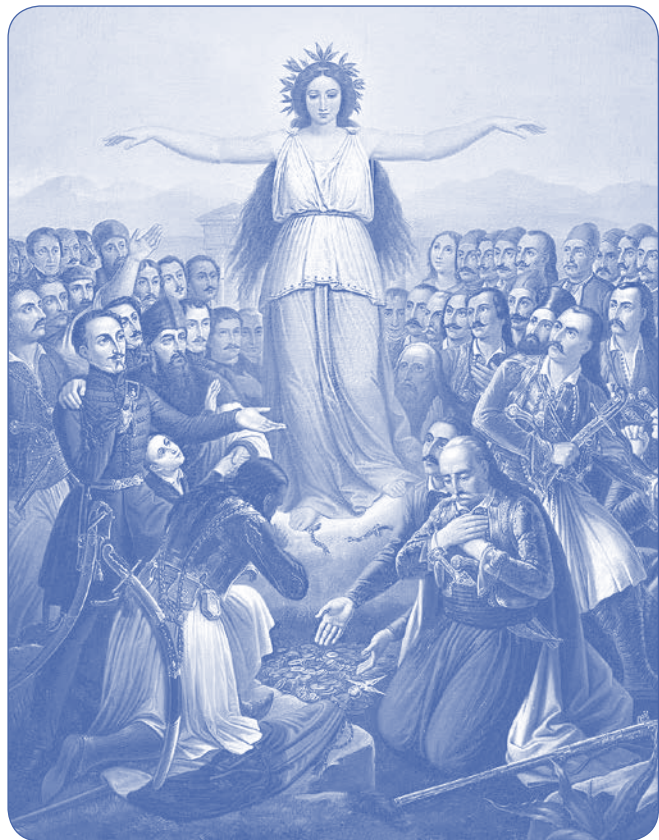
Τελειώνοντας θα ήταν παράλειψη, αν δεν εξετάζαμε μέσα στα κλέφτικα κι αυτά τα αφιερωμένα στις γυναίκες των κλεφτών. Πιο πολύ και από τη λεβεντιά του άντρα η λεβεντιά και η αξιοσύνη της γυναίκας πρέπει να θεωρηθεί κάτι πιο ξεχωριστό και θαυμάσιο. Σε μια εποχή που η κοινωνία είναι αμόρφωτη και πρωτόγονη η γυναίκα οδηγούμενη από τη φωνή της λευτεριάς σπάει και τα κοινωνικά δεσμά και τα φυσικά δεσμά της και στέκεται ισάξια πλάι στον άντρα, στον κοινό αγώνα για τη λευτεριά.

*«Όλες οι καπετάνισσες από το Κακοσούλι,
Όλες την Άρτα πέρασαν, στα Γιάννινα τις πάνε
Σκλαβώθηκαν οι ορφανές, σκλαβώθηκαν οι μαύρες.
Κι η Λένω δεν επέρασε, δεν την επήραν σκλάβο,
Μον' πήρε δίπλα τα βουνά, δίπλα τα κορφοβούνια.
Σέρνει τουφέκι σισανέ κι εγγλέζικα κουμπούρια
Έχει και στη μεσουλά της σπαθί μαλαματένιο.
Πέντε τούρκοι την κυνηγούν, πέντε τζοχανταραίοι».*

*«Τούρκοι, για μην παιδεύεστε, μην έρχεστε σιμά μου!
Σέρνω φουσέκια στην ποδιά και βόλια στις μπαλάσκες»*

«Κόρη για ρίξε τ' άρματα, γλίτωσε τη ζωή σου»

«Τι λέτε, μωρ' παλιότουρκοι και σεις παλιοζαγάρια;

Εγώ είμαι η Λένω Μπότσαρη, η αδερφή του Γιάννη και ζωντανή δεν πιάνομαι εις των Τουρκών τα χέρια».

Τελειώνοντας πιστεύω ότι μέσα από τα μεγάλα ποιητικά δημιουργήματα του λαού μας, τα δημοτικά μας τραγούδια, και μάλιστα τα ιστορικά και κλέφτικα, όσα μας επέτρεψε η έκταση ενός τέτοιου αφιερώματος να μελετήσουμε, ανακαλύψαμε την ψυχή και το μεγαλείο της ελληνικής ψυχής, η οποία παραμένει εξ ίσου ρωμαλέα και σφριγηλή μέχρι τις μέρες μας. Όμως αξίζει να μελετήσουμε περισσότερα δημοτικά τραγούδια και ενδελεχώς. Θα μπορέσουμε έτσι να τραφούμε από τα πλούτη της εθνικής ψυχής, να εμπνευστούμε από τα παραδείγματα της γνησιότητας, της αμεσότητας, της ειλικρίνειας και της απλότητας παραδεχόμενοι πως το Δημοτικό τραγούδι και ο κόσμος που κλείνεται μέσα σ αυτό είναι η εσώτατη αλήθεια και η ακατάλυτη ουσία του εαυτού μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ: Το κλέφτικο τραγούδι, Το πνεύμα και η τεχνική του
- « »: Το τραγούδι της Αγίας Σοφίας
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: Το δημοτικό μας τραγούδι, Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα.
- ΠΟΛΙΤΗΣ Γ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ: Δημοτικά Τραγούδια.
- ΠΟΛΙΤΗΣ ΑΛΕΞΗΣ: Το Δημοτικό Τραγούδι, ΠΕΚ.
- Π.Ε.Φ: Το δημοτικό τραγούδι από την αρχαιότητα ως σήμερα.
- ΡΩΜΑΙΟΣ ΚΩΣΤΑΣ: Η ποίηση ενός λαού.
- « »: Κοντά στις ρίζες
- SAMUEL BAUD-BOVY: Δοκίμιο για το ελληνικό τραγούδι.
- CLAUDE FAURIEL: Τα Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια, ΠΕΚ.

Γράφει η Σαλώμη Βασιλαματζή - Χρυσανθακοπούλου, Τοπογράφος Μηχανικός Ε.Μ.Π.

Μαντώ Μαυρογένους

- στην ιστορία και το θρύλο -

«Δεν έχει σημασία τι θα απογίνω εγώ, αρκεί να ελευθερωθεί η πατρίδα μου. Αφού δώσω όλα όσα μπορώ να διαθέσω για τον ιερό σκοπό της ελευθερίας, θα πάω στο στρατόπεδο των Ελλήνων για να πεθάνω αν χρειασθεί γι' αυτήν. Έτσι μιλούσε η δεσποινίς Μαντώ... χαριτωμένη, ευχάριστη, με ιδιαίτερα προσεγμένη εμφάνιση»

1821, Μαξίμ Ρεμπώ (Maxime Raybaut) Γάλλος Συνταγματάρχης

Οι γυναίκες γενικά αγνοούνται στις ιστορικές καταγραφές της Επανάστασης του 1821, ενώ έχουν αγωνισθεί και αυτές με χίλιες δυσκολίες όταν οι άντρες λείπουν στον πόλεμο. Για να θρέψουν την οικογένειά τους αναλαμβάνουν τις αγροτικές εργασίες, φροντίζουν τους τραυματίες, ετοιμάζουν τροφή και πολεμοφόδια για τους αγωνιστές, τα οποία μεταφέρουν και πολλές φορές πολεμούν μαζί τους. Υφίστανται και όλες τις βιαιοπραγίες του πολέμου. Ελάχιστες γυναίκες του αγώνα γνωρίζουμε με τα ονόματά τους. Μία από αυτές είναι η **Μαντώ Μαυρογένους**. Και για τη Μαντώ όμως δεν υπάρχουν αναφορές από τους Έλληνες ιστοριογράφους της εποχής της.

Οι μαρτυρίες για τη ζωή της είναι συχνά αντικρουόμενες. Μία αναφορά γνωρίζουμε του Νικ. Δραγούμη σε λίγες σειρές, όπου λέει ότι η Μαντώ ήταν η μόνη γυναίκα που πήρε μέρος στη Γ' εθνοσυνέλευση της Τροιζίνας το 1827. Αντίθετα πολλοί φιλέλληνες που γνώριζαν τη Μαντώ γράφουν πολύ εγκωμιαστικά γι' αυτήν. ο Γάλλος Συνταγματάρχης **Μαξίμ Ρεμπώ**, ο Γάλλος διπλωμάτης, συγγραφέας και ιστορικός **Πουκεβίλ**, ο Άγγλος φιλέλληνας **Εδουάρδος Μπλακιέρ** κ.α.

Η Μαντώ ήταν μία ξεχωριστή γυναικεία προσωπικότητα ανεξάρτητη, τολμηρή, ενθουσιώδης, με την ανώτερη φιλοπατρία και θαυμαστή ανιδιοτέλεια. Δεν υπολόγιζε τις κοινωνικές συμβάσεις της εποχής της, πράγμα που δεν μπορούσαν να αποδεχθούν οι άντρες τότε αλλά και πολύ αργότερα. Η δράση της όμως έχει αφήσει πολλές μνήμες στους απλούς ανθρώπους που έχουν αγγίξει την περιοχή του θρύλου. Η Μαντώ γεννήθηκε το 1796 στην

Τεργέστη που τότε ανήκε στην Αυστριακή διοίκηση. Το βαπτιστικό της όνομα ήταν Μαγδαληνή. Μητέρα της ήταν η **Ζαχαράτη - Χατζή - Μπατή**. Πατέρας της ήταν ο Νικόλαος Μαυρογέννης από αρχοντική Φαναριώτικη οικογένεια. Θείος του πατέρα της ήταν ο πρίγκιπας της Βλαχίας με το ίδιο όνομα, **Νικόλαος Μαυρογέννης**. Ο πατέρας της Μαντώς ήταν στο Βουκουρέστι σπαθάρειος στο θείο του. Όταν ο θείος του έπεσε στη δυσμένεια του σουλτάνου και αποκεφαλίσθηκε το 1790, ο πατέρας της Μαντώς κατέφυγε πρώτα στη Βιέννη και κατόπιν στην Τεργέστη όπου ασχολήθηκε με το εμπόριο. Ανήκε στο κύκλο των Ελλήνων της Τεργέστης που

συνεργάζονταν με το Ρίγα Βελεστινλί.

Η Μαντώ πήρε μία εξαιρετική μόρφωση για κορίτσι της εποχής της. Έμαθε Ιταλικά, Γαλλικά, Ελληνικά και Τουρκικά. Μεγαλώνοντας έγινε μία έξυπνη, ζωηρή και πολύ ωραία κοπέλα. Οι Ιταλοί την αποκαλούσαν **La Bella Grecia**.

Το 1807 με 1810 η οικογένεια εγκαταστάθηκε στη Μύκονο. Η Μαντώ, μετά το θάνατο του πατέρα της το 1818, πήγε στην Τίνο κοντά στο θείο της παπά-Μαύρο με τον οποίο συνέχισε την εκπαίδευσή της. Με την είδηση της έναρξης της Επανάστασης στην Πελοπόννησο η Μαντώ πήγε στη Μύκονο. Γεμάτη φλόγα να αγωνισθεί για την ελευθερία, κάλεσε τους Μυκονιάτες σε συνέλευση και τους μίλησε με τόσο θερμά λόγια που τους έπεισε να επαναστατήσουν. Με δικά της έξοδα εξόπλισε δύο πλοία που τα διέθεσε στον αγώνα. Οι Μυκονιάτες την εξέλεξαν αρχηγό τους και με τις οδηγίες της απέκρουσαν

στην Επανάσταση

την κατάληψη της Μυκόνου από Αλγερινούς πειρατές το 1822. Η επανάσταση όμως έχει τεράστιες ανάγκες που απαιτούν χρήματα. Η Μαντώ ζητάει το μερίδιο της από την οικογενειακή περιουσία που προοριζόταν για προίκα της, μία προίκα τρανταχτή θα λέγαμε σήμερα, να τη διαθέσει για τον αγώνα. Η μητέρα της δεν συμφωνεί και η Μαντώ έρχεται σε σύγκρουση μαζί της όπως και με την υπόλοιπη οικογένεια που θεωρούν ότι σπαταλάει την περιουσία τους. Η Μαντώ επιμένει και στο τέλος παίρνει το μερίδιό της. Συγκροτεί ένα σώμα από 800 άνδρες το οποίο συντηρεί και παίρνει μέρος με αυτό στις συγκρούσεις με τους Τούρκους στην Εύβοια, στο Πήλιο, στη Φθιώτιδα και στη Ρούμελη. Ο θρύλος θέλει τη Μαντώ να μάχεται επικεφαλής των ανδρών της. Επίσης βοηθάει οικονομικά άλλους οπλαρχηγούς, αλλά και τους ανθρώπους που έχουν ανάγκη. Πουλάει ακόμη και τα κοσμήματά της.

Το καλοκαίρι του 1822 φθάνει στο στρατόπεδο των Ελλήνων που πολιορκούν το Άργος και γνωρίζει τον **Δημήτριο Υψηλάντη**. Ο Δημήτριος έχει φτάσει στην Πελοπόννησο σαν αντιπρόσωπος του αδερφού του Αλέξανδρου Υψηλάντη, αρχηγού της Φιλικής Εταιρείας. Ο Δημήτριος δεν είναι ωραίος, μάλλον μικρόσωμος με εύθραυστη υγεία. Είναι όμως γενναίος, αγνός πατριώτης, με ευρωπαϊκή παιδεία. Έχει υπηρετήσει αξιωματικός του Ρωσικού στρατού και είναι αφοσιωμένος στην ιδέα της ελευθερίας. Η Μαντώ γοητεύεται από τον Δημήτριο ο οποίος της ανταποδίδει το ενδιαφέρον. Μένει στο στρατόπεδο των Ελλήνων κοντά στον Υψηλάντη. Αυτό είναι πρωτοφανές. Μια νέα γυναίκα μόνη στο στρατόπεδο ανάμεσα στους άντρες, ξεσηκώνει την αποδοκιμασία και τα πειράγματα. Η Μαντώ όμως αγνοεί τα σχόλια. Απευθύνει και επιστολή προς τις Γαλλίδες για να τις προτρέψει να πείσουν τους άνδρες τους να μην υποστηρίζουν τους Τούρκους.

Στην Πελοπόννησο από τα μέσα του 1823 έχει αρχίσει ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ των στρατιωτικών και των πολιτικών. Ο Υψηλάντης δεν συμμετέχει, όπως και η Μαντώ. Βρίσκονται στο Ναύπλιο, όπου η Μαντώ είναι σε δύσκολη οικονομική θέση, καθώς έχει ξοδέψει όλη της την περιουσία για τον αγώνα. Η κυβέρνηση της παραχωρεί ένα σπιτάκι, το οποίο όμως καίγεται. Το 1824 απευθύνει επιστολή στις Αγγλίδες, για να ζητήσει τη συμπαράστασή τους στην επανάσταση. Οι επιστολές της Μαντώς μαζί με τους επαίνους των φιλελλίνων για την «**ηρώίδα της Ελλάδας**» κάνουν γνωστή την Μαντώ στο Παρίσι και το Λονδίνο, όπου κυκλοφορούν τυπωμένα τα πορτρέτα της. Τα πράγματα όμως δεν πάνε καλά για τον αγώνα αλλά και για τη σχέση της με τον Υψηλάντη, ο οποίος έχει υποσχεθεί γάμο στη Μαντώ αλλά οι δυσκολίες του πολέμου και κυρίως οι συκοφαντίες του Κωλέττη για τη Μαντώ δεν αφήνουν να πραγματοποιηθεί.

Ενώ ο εμφύλιος συνεχίζεται, ο **Ιμπραήμ** αποβιβάζεται στην Πελοπόννησο και με συνεχείς νίκες κατά των Ελλήνων απειλεί σοβαρά την ύπαρξη της Επανάστασης. Η πτώση και η ηρωική έξοδος του Μεσολογγίου την

άνοιξη του 1826, μαζί με την αλλαγή της πολιτικής στροφής υπέρ των Ελλήνων την στάση των Άγγλων, των Γάλλων και των Ρώσων που καταστρέφουν το στόλο του Ιμπραήμ στο Ναυαρίνο. Υποχρεώνεται έτσι ο Ιμπραήμ να σταματήσει την προέλασή του, να αναθαρρήσουν οι Έλληνες και να διασωθεί η Επανάσταση.

Στις αρχές του 1827 ο Κωλέττης πείθει τους συντρόφους του Υψηλάντη που απουσιάζει, να απαγάγουν βίαια τη Μαντώ από το Ναύπλιο και να την οδηγήσουν στη Μύκονο απειλώντας την να μην επιστρέψει. Η Μαντώ πιστεύει ότι ο Υψηλάντης γνώριζε για το επεισόδιο και η σχέση τους ναυαγεί.

Όταν έρχεται ο Καποδίστριας στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1828, αναγνωρίζει τις θυσίες της Μαντώς για την πατρίδα και της απονέμει τον τίτλο της αντιστρατιγού. Μοναδική τιμή για γυναίκα τότε, αλλά και έως σήμερα. Της αναθέτει επίσης τη διεύθυνση του

Έλληνες ναυτικοί, 1831. Ελαιογραφία, 0,35x0,40 μ.
Carl Wilhelm von Heideck (1788-18...X61)

ορφανοτροφείου που ιδρύει στην Αίγινα, όπου η Μαντώ μένει για μικρό διάστημα. Τα επόμενα χρόνια η Μαντώ με αναφορές της προς τις νέες κυβερνήσεις ζητάει κάποια αποζημίωση για όλα όσα έχει προσφέρει, καθώς είναι πάμπτωχη. Το μόνο που παίρνει είναι μία πενιχρή σύνταξη. Παρ' όλη τη φτώχεια της όμως προσπαθεί να προικίσει άπορα κορίτσια για να παντρευτούν. Το 1832 πεθαίνει ο Δημήτριος Υψηλάντης σε ηλικία 39 ετών. Η Μαντώ στη Μύκονο ζει μόνη, φτωχή, περιφρονημένη μεγαλοκοπέλα, λησμονημένη από όλους. Το 1840 πεθαίνει από τύφο στην Πάρο που είχε επισκεφθεί. Ο τάφος της που ήταν στην αυλή της Παναγίας Εκατονταπυλιανής δυστυχώς έχει χαθεί.

ΠΗΓΕΣ:

- ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΠΛΑΝΚΑΡ Ο Οίκος των Μαυρογένη, ΕΣΤΙΑ
- ΛΕΝΑ ΔΙΒΑΝΗ Ζευγάρια που έγραψαν την ιστορία της Ελλάδας, ΠΑΤΑΚΗΣ
- ΑΡΘΡΑ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Γράφει ο Νικόλαος Αλικάκος, Υποστράτηγος ε.α

Το Ζήτημα της Υλικής και Ηθικής Αναγνώρισης των Αγωνιστών του '21

Ένα από τα πλέον δισεπίλυτα προβλήματα που αντιμετώπισε η Αντιβασιλεία, μετά την περίοδο του Ι. Καποδίστρια, ήταν η ύπαρξη των ατάκτων. Οι Έλληνες αγωνιστές είχαν αποστρατευθεί από το 1829. Διάσπαρτες όμως ομάδες ατάκτων από Ρουμελιώτες, Σουλιώτες, Μακεδόνες, Θεσσαλούς, Ηπειρώτες και Αλβανούς επεδείκνυαν απροθυμία αλλά και αδυναμία να επιστρέψουν στα σπίτια τους, αφενός διότι δεν μπορούσαν να μετατραπούν σε αγρότες μετά από οκτώ χρόνια στρατιωτικής πολεμικής ζωής και αφετέρου διότι οι περιοχές τους είχαν μείνει εκτός των ελληνικών συνόρων. Όλοι αυτοί δημιουργούσαν διαρκώς προβλήματα με οργανωμένες εξεγέρσεις ή καταφεύγοντας στη ληστεία. Περιμένα βοήθεια από την Κυβέρνηση είτε με τη μορφή της στρατολογήσεώς τους μισθοδοτούμενοι σε ένα τακτικό στρατό είτε με τη συνταξιοδότησή τους ή έστω με την παραχώρησης γης.

Φυσικά είναι ευνόμο πως για το νεοσύστατο ελληνικό Κράτος ήταν παντελώς αδύνατο να συνταξιοδοτήσει τις χιλιάδες αυτών των αγωνιστών. Τα πράγματα έγιναν χειρότερα όταν η Αντιβασιλεία το 1833 αποφάσισε την οριστική διάλυση των ατάκτων και την συγκρότηση τακτικού στρατού από ξένες δυνάμεις. Έτσι θεμελιώθηκε μια πικρία στους Αγωνιστές αλλά και μια έντονη δυσφορία στον Λαό από την άφιξη αυτή μεταχείριση. Η κατάσταση αυτή δεν άργησε να οδηγήσει σε ένοπλη σύγκρουση στο Άργος και στο Ναύπλιο, η οποία σε πρώτο χρόνο αντιμετώπισθηκε βίαια από την Κυβέρνηση. Σε δεύτερο όμως χρόνο θέλησε η Αντιβασιλεία να κατευθύνει τη δυσανεμία, αφενός χορηγώντας αμνηστία και αφετέρου προσλαμβάνοντας ατάκτους στον τακτικό στρατό και δημιουργώντας 1200 θέσεις στο Σώμα της Χωροφυλακής από το δυναμικό αυτό. Το πολιτικό, κοινωνικό και στρατιωτικό πρόβλημα όμως των ατάκτων εξακολουθούσε να είναι άλυτο, καθώς επί πλέον αποτελούσαν μια σημαντική μη ελεγχόμενη δύναμη. Η υλική αναγνώριση των Αγωνιστών ήταν ακόμη πολύ μακριά. Απέμενε η ηθική αναγνώρισή τους.

Ένα χρόνο μετά η Αντιβασιλεία, με την ευκαιρία των γενεθλίων του Βασιλέως Όθωνος, εκδίδει το από 20 Μαΐου 1834 Βασιλικό Διάταγμα «Προς αναγνώριση των εκδουλεύσεων όλων

των αξιωματικών, υπαξιωματικών και στρατιωτών των κατά ξηράν και θάλασσαν ελληνικών στρατευμάτων των αγωνισθέντων υπέρ της ελευθερίας της Πατρίδος». Το Αριστείο του Αγώνα ήταν τιμητικό μετάλλιο το οποίο απένεμε το Ελληνικό Κράτος σε όλους όσοι είχαν λάβει μέρος στην Ελληνική Επανάσταση. Διαίρεθηκε σε τρεις τάξεις:

Αργυρούν, απονεμήθηκε σε Αξιωματικούς

Χαλκούν, σε Υπαξιωματικούς

Σιδηρούν, σε στρατιώτες, τακτικούς και ατάκτους

Εφέρετο στο αριστερό μέρος του στήθους και εστηρίζετο σε κυανή ταινία. Συνοδευόταν επίσης από έγγραφο δίπλωμα, το οποίο υπέγραφε ο Βασιλεύς. Αυτοί που τιμήθηκαν είχαν ως αμοιβή το δικαίωμα α) να έχουν τα πρωτεία στις εκλογές, β) να οπλοφορούν χωρίς άδεια, γ) να παίρνουν τιμητική θέση μαζί με τις αρχές σε όλες τις εορτές, δ) να είναι ελεύθεροι κάθε σωματικής εργασίας στις γενικές υπηρεσίες του κράτους.

Κατά τη γνώμη μου επρόκειτο περί πολιτικού μάρκετινγκ της εποχής. Μπορεί κανείς να φαντασθεί ποια ήταν η αποδοχή διπλώματος, προσωπικά και επώνυμα, με βασιλική υπογραφή αλλά και μεταλλίου σε έναν αγράμματο αγωνιστή; Επίσης δίνω μια πιθανή εξήγηση για την μεγάλη δημοτικότητα που είχε ο Βασιλεύς αλλά και γενικότερα ο θεσμός της Μοναρχίας στην

Λακωνία μέχρι στις ημέρες μας. Αφού σχεδόν όλοι οι Λάκωνες είχαν πάρει Αριστείο Ανδρείας από τον Βασιλέα από τη συμμετοχή τους στην Επανάσταση! Επί πλέον η ημερομηνία του διατάγματος δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαία αφού 5 ημέρες μετά, στις 25 Μαΐου 1834, εκδιδόταν η καταδικαστική εις θάνατον απόφαση του Δικαστηρίου για τους Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και Δημήτριο Πλαπούτα. Πιθανώς το διάταγμα της χορηγίας του Αριστείου ήθελε να αμβλύνει τις εντυπώσεις από την επικείμενη απόφαση σε βάρος, ιδίως, του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη.

Αλλά πόσοι ήταν ακριβώς αυτοί οι Αγωνιστές που συμμετείχαν στα χρόνια της Επανάστασης; Για να το πούμε διαφορετικά. Πόσοι ήταν οι πρόγονοί μας που πήραν τα σπαθιά και τα τουφέκια και επαναστάτησαν;

Δίπλωμα Αργυρού Αριστείου στον
Συνταγματάχη Γεώργιο Ιατρούκο 12/3/1836

αγωνιστές

Οπλαρχηγοί, ναυμάχοι, κληρικοί, αγωνιστές; Στο σημαντικό αυτό ερώτημα δεν υπάρχει τεκμηριωμένη απάντηση. Και η έλλειψη αυτή προσδιορίζει την μέτρια ιστοριογραφία μας. Περί τα τέλη της βασιλείας του Όθωνος το τότε Υπουργείο Οικονομικών για λόγους καθαρά συνταξιοδοτικούς και όχι βέβαια ιστορικούς, ζήτησε από τους επιζώντες αγωνιστές ή και από τις οικογένειες των θανόντων, στοιχεία της δράσεως του καθενός. Η συμπλήρωση των στοιχείων ολοκληρώθηκε στο τέλος της πρώτης δεκαετίας της βασιλείας του Γεωργίου Α'. Δηλαδή περί το 1875. Πενήντα χρόνια μετά την Επανάσταση.

Αυτό απετέλεσε το μεγάλο ιστορικό αρχείο, που όμως ξεχασμένο σε αποθήκες του Υπουργείου περιώθηκε της αναμενόμενης καταστροφής του από τον Τυφιατήρα του Υπουργείου και ιστορικό-συγγραφέα Τάκη Κανδηλώρο, ο οποίος, ψάχνοντας για βακούφια, το ανακάλυψε σε πολύ κακή κατάσταση. Στη συνέχεια το παρέδωσε στην Εθνική Βιβλιοθήκη, στο «Τμήμα χειρογράφων και Ιστορικών αρχείων». Βέβαια, το Αρχείο Αγωνιστών του '21 στερείται σε μεγάλο μέρος ιστορικής ακρίβειας, διότι αφενός η δράση πολλών φέρεται πολύ διογκωμένη, αφετέρου περιέχει και πρόσωπα που δεν είχαν δράσει, ακόμη και λόγω ηλικίας, ή και φερόμενα ως ανύπαρκτα.

Πολύ σημαντική είναι η συμβολή των Γενικών Αρχείων του Κράτους (ΓΑΚ). Στη σελίδα: [Αριστεία \(GR-1482244\) \(archivesportaleurope.net\)](#)

Υπάρχει όλο το ιστορικό της απονομής των Αριστείων των ετών 1834-1865. Εκεί μπορεί κανείς να βρει διπλώματα, αιτήσεις των αγωνιστών, αποφάσεις αλλά και ονομαστικούς καταλόγους αγωνιστών από διάφορες περιοχές. Πριν από μερικά χρόνια αν αναζητούσε κάποιος στοιχεία και πληροφορίες για κάποιον αγωνιστή θα έπρεπε να υποβάλει αίτηση στα ΓΑΚ και να αναμένει την απάντηση. Σήμερα στη σελίδα αυτή υπάρχει σε ψηφιακή μορφή πολύ μεγάλο μέρος του Αρχείου και επομένως μπορεί κανείς κάνοντας ηλεκτρονική αναζήτηση να βρει τα στοιχεία που επιθυμεί.

Ακόμη στη σελίδα: [ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ - Περιγραφή Τόμων - Περιεχόμενα \(parliament.gr\)](#) της Βουλής των Ελλήνων θα βρούμε σε 25 τόμους πάμπολλα έγγραφα της Επαναστατικής περιόδου με πολύ μεγάλο ενδιαφέρον. Εκεί, στους Πίνακες των ονομάτων, με ηλεκτρονική αναζήτηση επίσης, μπορεί κανείς να βρει με μεγάλη πιθανότητα, αλλά και συγκίνηση, κάποιον από τους Αγωνιστές προγόνους του.

Πιστεύω πως όσοι το επιχειρήσουν θα βρουν με έκπληξη τα οικογενειακά ονόματά τους, όσοι τουλάχιστον κατάγονται από τη Ρούμελη και το Μωριά. Διότι οι Αγωνιστές του 1821 δεν είναι γενικώς και αορίστως «οι πρόγονοί μας» σε μια αφηρημένη έννοια. Είναι στην κυριολεξία! Και αυτό υπογραμμίζει εντονότερα το νόημα και την αξία του Αγώνα στις σημερινές γενιές των νεοελλήνων.

Για παράδειγμα παραθέτω σε φωτογραφία από τα ΓΑΚ αίτηση του παππού του παππού μου Βασιλείου Αλικάκου, Ανθυπολοχαγού της Πελοποννησιακής Φάλαγγος, κατοίκου χωριού Τσερίων, Δήμου Φελλίας Λακωνίας, το έτος 1839, με την οποία ζητεί την χορήγηση του Αριστείου, διότι «προσέτρεξε αμέσως στο Ιερό κάλεσμα της Πατρίδος».

Είναι ασφαλώς δυσανάγνωστη και από τον καλλιγραφικό χαρακτήρα της εποχής. Παρατηρούμε όμως πως έχει συνταχθεί από γραμματικό, διότι στο τέλος τίθεται η υπογραφή του αιτούντος και είναι φανερό πως μετά δυσκολίας παραθέτει σε σειρά τα γράμματα του ονόματός του.

Αξία έχουν και πολλές άλλες εκδόσεις σχετικές ή ακόμη και οικογενειακές πληροφορίες που έχουν διασωθεί δια στόματος από γενεά σε γενεά.

Από το βιβλίο του Σταύρου Γ. Καπετανάκη: *Αριστεία του 1821 σε Μανιάτες αγωνιστές*, 2005 η οποία είναι μια εξαιρετικά επιμελημένη ερευνητική εργασία, πληροφορούμεθα πως η αίτηση που υπέβαλε ο αγωνιστής, για την χορήγηση του Αριστείου, έπρεπε να φέρει και υπογραφές γνωστών Οπλαρχηγών ή Στρατηγών, οι οποίοι εβεβαίωναν την αλήθεια των ισχυρισμών του. Για παράδειγμα, στην αναφερόμενη αίτηση του Βασιλείου Αλικάκου προσυπογράφουν οι: Πετρόμπεης Μαυρομάλης, Νικήτας Σταματελόπουλος, Παναγιώτης Γιατράκος και Χατζηχρήστου (πρόκειται για έναν μάλλον άγνωστο αγωνιστή, Βούλγαρο, με το όνομα Κρίστε Ντάγκοβιτς ο οποίος πολέμησε με δικό του στρατιωτικό σώμα στην Επανάσταση προαχθείς επί Όθωνος σε Στρατηγό).

Το ζήτημα της υλικής και ηθικής αναγνώρισης των αγωνιστών προγόνων μας δεν εξαντλείται φυσικά εδώ με τις αναφορές μας αυτές. Έγινε μία νύξη προσπαθώντας να φέρουμε στην επιφάνεια λιγότερο γνωστές πληροφορίες τιμώντας αυτούς τους αγράμματους, αλλά φλογερούς αγωνιστές, που πολέμησαν και θυσιάστηκαν για την απόκτηση της Ελευθερίας. Της δικής τους αλλά και της δικής μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, τόμος ΙΒ. -Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975.
- ΜΑΡΚΕΖΙΝΗ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ, Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος 1828-1964, τόμος Α'. Πάπυρος, Αθήνα 1966.

Αίτηση του Βασιλείου Αλικάκου με ημερομηνία 7/8/1839 για να του χορηγηθεί το Αριστείο.

Η διατροφή στην Ελληνική Επανάσταση

Η περίοδος της Τουρκοκρατίας τυπικά ξεκινά με τη πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, αν και πολλές περιοχές του ελλαδικού χώρου είχαν ήδη περιέλθει στην Λατινική και Τουρκική κυριαρχία, και φτάνει μέχρι την επανάσταση των Ελλήνων το 1821.

Στις πόλεις, τα αγαθά διατροφής, διακινούνταν με σχετική ευχέρεια και επάρκεια τόσο στην αγορά όσο και στα παζάρια. Υπήρχε ποικιλία προϊόντων και κατ'επέκταση ποιοτικότερη μαγειρική στα αστικά νοικοκυριά σε σχέση με τα αγροτικά. Οι κρίσεις διατροφής όμως και επάρκειας προϊόντων που σημειώνονταν κατά καιρούς, στις πόλεις μαρτυρούν την έλλειψη, τη νόθευση ή και την ακρίβεια των βασικών ειδών διατροφής, γεγονός άλλωστε που ήταν γνώριμο φαινόμενο της εποχής αυτής.

Στην Κωνσταντινούπολη, συνυπήρχαν φραγμοί αλλά και αλληλοεπιδράσεις στη διατροφή μεταξύ των Οθωμανικών και Χριστιανικών ομάδων. Το ψυτό κρέας (κεμπάπ) και τα ψητά κοτόπουλα αποτελούσαν για τους Οθωμανούς κύρια τροφή, από την άλλη οι χριστιανικοί πληθυσμοί του Πέραν ψάρευαν ψάρια, τα καθάριζαν, τα τηγάνιζαν και στη συνέχεια τα πωλούσαν στους Τούρκους.

Στους αγροτικούς πληθυσμούς αντιθέτως λειτουργούσαν με μεγαλύτερη ένταση οι αυτοκαταναλωτικές διατροφικές πρακτικές, οι οποίες περιόριζαν την επαφή των ανθρώπων με την αγορά ώστε οι επιρροές, προϊόντα και κουλτούρες έφταναν με πιο αργούς ρυθμούς σε αυτούς. Η λιτότητα του καθημερινού γεύματος, σε όλη σχεδόν την επικράτεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν εμφανής.

Η διατροφή των Ελλήνων στην περίοδο αυτή αποτελεί τη λεγόμενη ελληνική παραδοσιακή διατροφή. Βασίζεται στην αρχαία και στη βυζαντινή διατροφή, αλλά έχει δεχτεί και επιδράσεις από τους ξένους κατακτητές. Το

ψωμί, τα όσπρια, τα λαχανικά και τα χόρτα, το κρασί, το κρέας, τα ψάρια και τα θαλασσινά καθώς και το γάλα με τα προϊόντα του αποτελούν τον κορμό της διατροφής τους. Σε αυτή την ευλογημένη γη, με ιδανικές καιρικές συνθήκες, η ίδια η φύση δίνει τις λύσεις. Το κρασί, το οποίο δεν σταμάτησε να παράγεται, χαρίζει φυσικά μέσα συντήρησης, όπως το ξίδι ή η οινολάσπη για να διατηρηθούν αλλαντικά, όπως το απάκι, λουκάνικα, τις τσιγαρίδες. Έφτιαχναν τουρσιά από λαχανικά σε ξύδι, συντηρούσαν διάφορα ψάρια, αλλά και τυριά χωμένα στην οινολάσπη. Παστώνανε με αλάτι, τυλίγανε κυρίως το κρέας και τα ψάρια, αλλά χρησιμοποιούσαν και βότανα με αντισηπτικές ιδιότητες. Καπνίζανε στη φλόγα των τζακιών διάφορα κομμάτια κρεάτων ή ψαριών ακόμα και τυριών.

Εξαιρέση από τα καθημερινά λιτοδίαιτα γεύματα γινότανε στις μεγάλες χριστιανικές γιορτές, όπου το κρέας αποτελούσε την κύρια τροφή. Τα κυριότερα είδη διατροφής ήταν το ψωμί, το λάδι, οι ελιές, κρεμμύδια και το τυρί. Η ποιότητα του ψωμιού παρουσίαζε ποικιλία και ήταν ανάλογη με τις οικονομικές δυνατότητες του καταναλωτή. Αντίστοιχες διακυμάνσεις στην ποιότητα υπάρχουν και στα είδη τυριού. Εκλεκτά τυριά θεωρούνταν το βλάχικο και το κρητικό ενώ γνωστά ήταν και το ανθότυρο και η μυζήθρα, και το κακής ποιότητας τυρί το ονόμαζαν «ασβεστότυρον». Η φθηνότερη και πιο διαδεδομένη τροφή για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ήταν τα λαχανικά και τα όσπρια. Όσα νοικοκυριά είχαν χώρους ευάερους, σκιώδεις και δροσερούς, είχαν κρεμασμένα στο πέρασμα του αέρα κάθε λογής τρόφιμα για να τα αφυδατώσουν απ'έξω, ώστε να μην αλλοιώνονται.

Όσες περιοχές παρήγαγαν ελαιόλαδο έβαζαν σε κιούπια τα τρόφιμα αλατισμένα και τα γέμιζαν με λάδι ώστε

και συνήθειες

να κρατηθούν. Άλλοι πάλι χρησιμοποιούσαν το λίπος του ζώου, παραχώνοντας μέσα καπνισμένα ή ψημένα κομμάτια κρέατος και τα κρατούσαν όλον τον χειμώνα. Δεν υπήρχαν κάποια περίτεχνα γλυκά, λόγω βεβαίως των συνθηκών της εμπόλεμης περιόδου. Έτρωγαν όμως γλυκίσματα, δίπλες, κάποιες άζυμες πίτες με μέλι και καρπούς, παστέλια, καθώς και πάστες αποξηραμένων φρούτων όπως το κυδωνόπαστο. Βεβαίως υπήρχαν και επιρροές από την Οθωμανική κουζίνα με τους χαλβάδες από σιμιγδάλι, τους λουκουμάδες με μέλι και το ρυζόγαλο.

Το φαγητό στρώνεται στο σοφρά, χαμηλά τραπέζια που κάθονται οκλαδόν σε μαξιλάρια, συνήθεια των Τούρκων που απόκτησαν και οι Έλληνες. Ο Γερμανός περιηγητής Bartholy, που ταξιδεύει το 1803, αναφέρει σχετικά με την ιεροτελεστία του γεύματος.

Στα σπίτια των εύπορων Ελλήνων η μαγειρική έχει την τέχνη της. Τα φαγιά είναι βαριά από μπαχαρικά και λίπη. Κάθε είδος μαγειρεύεται με πολλούς τρόπους. Το ρύζι λ.χ. παρουσιάζεται στο τραπέζι έξι φορές: σαν πιλάφι, με αμπελόφυλλα, σαν γλυκό, κ.λπ. Το αρνί με κόκκινη και άσπρη σάλτσα. Σπάνια βλέπει κανείς στο τραπέζι ένα ολόκληρο στερεό κομμάτι κρέας... Το φιλοκόβουν, το διαλύουν σχεδόν κατά το μαγείρεμά του. Κι αυτό ταυριάζει απόλυτα στον τρόπο που τρώνε. Γιατί στην Ελλάδα δεν χρησιμοποιούν μαχαίρι και πιρούνι. Κι αν καμιά φορά για να ευχαριστήσουν τους Ευρωπαίους φέρουν στο τραπέζι μαχαροπήρουνα, τα ξεχνάνε σε λίγο και επιστρατεύουν τα δάχτυλά τους.

Είναι γεγονός ότι οι περίοδοι πολεμικών συγκρούσεων και των εδαφικών ανακατατάξεων που αρχίζουν το 1821, αλλάζουν εντελώς την καθημερινή διατροφή, και είναι συνυφασμένες με την φτώχεια, την πείνα και την δυστυχία κυρίως στις αγροτικές περιοχές. Μετά βίας επιβιώνουν και συνήθως δουλεύουν για άλλους. Η παραγωγή των προϊόντων καθορίζεται από την γεωμορφολογία του εδάφους. Μεγάλο μέρος της παραγωγής πηγαίνει στο στρατό με αποτέλεσμα να δημιουργούνται ελλείψεις και λοιμοί. Η ζωή είναι επισφαλής. Η ελονοσία, η πανούκλα, η φυματίωση, οι ληστρικές επιθέσεις είναι καθημερινοί εχθροί.

Οι κλέφτες ζώντας κοντά και συχνά μέσα, στις μικρές ορεινές κτηνοτροφικές κοινωνίες της Πελοποννήσου και της Κεντρικής Ελλάδας, τρώνε χωρίς προζύμι ψωμιού, παξιμάδια, ξινόγαλο, φρέσκο τυρί, κρεμμύδια, ελιές, παστό κρέας, αγγούρια, χόρτα, λάδι και βολβούς. Τα καθημερινά λιτοδίαιτα γεύματά τους διαδέχονταν ανάλογα με την λεία τους και μέρες, όπου το κρέας, αρνί και πιο σπάνια κατσίκι αποτελούσε την κύρια τροφή κυνήγι, κυρίως λαγούς και πέρδικες, οι οποίες τότε υπήρχαν σε αφθονία. Το κρέας τους το έβηναν σε αυτοσχέδιες σούβλες από κλαδιά, που έβαζαν μέσα σε λάκκους στη γη.

Διαβάζουμε όμως πολλές φορές στα απομνημονεύματα των ηρώων της Επανάστασης τις δυσκολίες της επιβίωσής τους, ειδικά στο θέμα της καθημερινής τους διατροφής. Αναφέρονται μάλιστα, πολλά περιστατικά που οι αγωνιστές εκτός από άπνητοι χρειάστηκε να πολεμήσουν και πεινασμένοι, τόσο που με δυσκολία κρατούσαν τα όπλα τους, ενώ σε άλλες περιπτώσεις ακόμα και ο απλός λαός, εξαιτίας του ότι δεν καλλιεργούσαν τη γη λόγω του πολέμου,

αναγκάστηκε να διατραφεί με «ακάθαρτες» και ακραίες τροφές, όπως ποντίκια, αρουραίους, σαύρες, αγριόχορτα, ακόμα και χειρότερα (πολιορκία Μεσολογγίου). Η ακατάλληλη διατροφή προκαλούσε δυσεντερία, που εξαντλούσε ακόμη περισσότερο τους αποδυναμωμένους οργανισμούς των αγωνιστών, ενώ έκδηλα ήταν τα συμπτώματα αβιταμινώσεων, κυρίως από την έλλειψη της βιταμίνης C, που προκαλούσε σκορβούτο. Τα νερά των πηγαδιών μολύνονταν είτε από τους Τούρκους είτε από τους Έλληνες για να μην υδροδοτούνται οι αντίπαλοι. Αυτό που προκαλεί μεγαλύτερο κακό στον οργανισμό είναι η ακραία πείνα, η απόλυτη ανέχεια, η καταπίεση, η σκλαβιά. Όπως σπαραχτικά περιγράφει ο Δ. Σολωμός στους Ελεύθερους Πολιορκημένους:

*«Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει
Λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί, κι' η μάνα το ζηλεύει.
Τα μάτια η πείνα εμαύρισε· στα μάτια η μάνα μνέει.»*

Σε ακραίες καταστάσεις αποδείχθηκε ότι οι άνθρωποι οδηγούνται από το ανίκητο ένστικτο της επιβίωσης. Γι' αυτό και θα φάνε, προκειμένου να επιβιώσουν ό,τι υπάρχει στην ξηρά, θάλασσα και αέρα, ακόμα και αν πρέπει να σπάσουν διατροφικά ταμπού.

Στις αρχές του 1828, στο ανεξάρτητο πια Ελληνικό κράτος (Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος), εμπλουτίζεται η διατροφή με τα νεοεισαχθέντα προϊόντα από την Αμερική, πατάτες, φασόλια, πιπεριές, καλαμπόκι και αρχίζει η καλλιέργειά τους με αποτέλεσμα να χορτάσουν για πολλές δεκαετίες τα πεινασμένα στομάχια των Ελλήνων. Η ελληνική κουζίνα εμπεριέχει τώρα τα νέα παραδοσιακά και κλασικά πιάτα της ντοματοσαλάτας, φασολάδας, μπριάμ και πατάτες φούρνου, αλλά και την ενσωμάτωση στοιχείων από ευρωπαϊκές κουζίνες, όπως την γαλλική, την ιταλική, αλλά και τη γερμανική, αφού από τη Βναυρία καταγόταν και ο πρώτος βασιλιάς των Ελλήνων ο Όθωνας.

Γενικώς, η ελληνική παραδοσιακή κουζίνα όπως την ξέρουμε σήμερα αποτελεί μια μίξη μεσογειακών και τουρκικών επιρροών και ουσιαστικά διαμορφώθηκε εκείνα τα χρόνια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ • Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ
- Elinopaligenesia.blogspot.gr • Ιστορία του Νέου Ελληνισμού
- Diatrofi.gr • Gastronomion.blogspot.com/επανάσταση
- My 1821
- Bovary.gr (Συνέντευξη του Νίκου Φωτιάδη (2 χρυσούς σκούφους, chef κα με αστέρι Michelin) στον Αντώνη Αντωνιάδη για τις διατροφικές συνήθειες των Ελλήνων τότε και τώρα. 26/4/21

Έργο της εικαστικού Ασπασίας Μπούρα

Γράφει η Μαρία Ανδρικοπούλου, φιλόλογος - συγγραφέας

Κωνσταντίνος Κανάρης - ο γείτονάς μου -

Μεγάλωσα στην Κυψέλη, η πλατεία της οποίας φέρει το όνομα του Κωνσταντίνου Κανάρη, του θρυλικού μπουρλοτιέρη της ελληνικής επανάστασης. Ο ανδριάντας του πυρπολητή φτιαγμένος από μάρμαρο, έργο του γλύπτη Λάζαρου Φυτάλη, αποτελεί πλέον το μοναδικό στολίδι της. Ο ήρωας στέκει πάνω στη βάρκα του, την Ελευθερία, με το δαυλό στο χέρι, έτοιμος, θαρρείς, να πυρπολήσει τη ναυαρχίδα του οθωμανικού στόλου παίρνοντας εκδίκηση για την καταστροφή της Χίου.

Ο ναυτικός από τα Ψαρά όργωνε τα πέλαγα με σιτοκάραβα, για να εξασφαλίσει τον επιούσιο της οικογένειάς του, ώσπου αποφάσισε να συνδράμει τον αγώνα των Ελλήνων για ανεξαρτησία μπαίνοντας στο «στόλο» των Ψαριανών υπό τον Νικολή Αποστόλη. Και την αφέγγαρη νύχτα της 6ης Ιουνίου του 1822 με την πυρπόληση της καπιτάνας του Καρά Αλή πασά, δρασκέλισε θριαμβευτικά το κατώφλι της Ιστορίας καταφέροντας ισχυρότατο πλήγμα στον εχθρό και στρέφοντας το βλέμμα της Ευρώπης στην ελληνική επανάσταση και το πρόσωπό του.

Ακολούθησαν πολλές σημαντικές ναυτικές του επιτυχίες κατά τη διάρκεια του Αγώνα και ο γενναίος στολοκαύτης έγινε ο φόβος κι ο τρόμος του Σουλτάνου. Αργότερα, το ανεξάρτητο πια κράτος τίμησε τον έντιμο αγωνιστή με πολλά αξιώματα: του Ναυάρχου, του Υπουργού των Ναυτικών, ως και του Πρωθυπουργού.

Ο λαοφίλτος, ατρόμητος ήρωας της ελληνικής επανάστασης ήταν ο φανταστικός φίλος των παιδικών μου χρόνων που τα μπουρλότα του πυροδοτούσαν τη φαντασία μου με την οποία πολλές φορές τον ακολουθούσα στις περιπέτειές του. Τον ένιωθα δικό μου άνθρωπο! Ήταν άλλωστε κατά

κάποιο τρόπο γείτονάς μου. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του τα έζησε στην διώροφη εξοχική του κατοικία στην Κυψέλη, από το 1853 ως τον Σεπτέμβριο του 1877, οπότε και άφησε την τελευταία του πνοή όντας Πρωθυπουργός της Ελλάδας.

Στο σπίτι αυτό ο «Μέγιστος Ναυμάχος» υποδέχτηκε φίλους και συναγωνιστές, πολιτικούς, μα κι ένα σωρό επισκέπτες από απλούς ανθρώπους μέχρι προσωπικότητες από την Ευρώπη που ήθελαν να γνωρίσουν τον θρυλικό ήρωα, που πλέον αγωνιζόταν όχι στις θάλασσες, αλλά στην πολιτική κονίστρα.

Λόγω της σύνδεσής του με την Κυψέλη, ο ανδριάντας του, που αρχικά κοσμούσε το Μέγαρο

Νεγρεπόντη στην οδό Αμαλίας, μεταφέρθηκε το 1937 στην πλατεία που πήρε και το όνομά του.

Αν θελήσει κανείς να αναζητήσει τα χνάρια του Κανάρη στην πολύβουη αθηναϊκή συνοικία -πέρα από το άγαλμα της πλατείας -στο νούμερο 56 της οδού Κυψέλης, θα αντικρίσει μια πολυκατοικία με μαρμαρίνη επιγραφή που μαρτυρά πως είναι κτισμένη στη θέση της τελευταίας κατοικίας του ήρωα. Παρακάτω, στον πεζόδρομο της οδού Σουμελά, συναντά το εκκλησάκι που ως κτήτορές του αναφέρονται ο Κωνσταντίνος και η σύζυγός του Δέσποινα Κανάρη και που αρχικά βρισκόταν στον περίβολο της οικίας του. Ο ναΐσκος με τοιχογραφίες, όπου ιστορούνται σημαντικές ναυμαχίες, είναι αφιερωμένος στους Αγίους Αποστόλους κι αποτελεί τάμα του ήρωα για την αΐσια έκβαση του αγώνα. Οι Άγιοι Απόστολοι, προστάτες του, απεικονίζονταν και στο λάβαρο που είχε πάντα μαζί του στις καταδρομές.

Η Κυψέλη, λοιπόν, των παιδικών μου χρόνων ήταν και παραμένει άρρηκτα δεμένη με τον πρωτοστάτη των ναυτικών αγώνων της επανάστασης που τόνωναν το ηθικό των Ελλήνων και προκαλούσαν καταστροφές στον οθωμανικό στόλο.

Η καρδιά του Κωνσταντίνου Κανάρη, μέχρι σήμερα φυλάσσεται μέσα σε μια λίκυθο στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο στην παλιά Βουλή.

μαρτυρίες

Γύρω από τη βάση του αγάλματός του έπαιζα κρυφτό και κυνηγητό με τα παιδιά της γειτονιάς. Σ' αυτό καταθέταμε στεφάνι στη μεγάλη εθνική γιορτή κατά τα μαθητικά χρόνια. Εκεί πρωτάκουσα τα κατορθώματα του ήρωα, περιεργη καθώς ήμουνα να μάθω ποιος ήταν ο μαρμαρωμένος βρακοφόρος άντρας. Εκεί μεγαλώνοντας έδινά τα πρώτα μου ραντεβού.

Μοιραία λοιπόν, εφόσον ασχολήθηκα με τη συγγραφή παιδικών βιβλίων, αφιέρωσα ένα από αυτά* στον ταπεινό κι έντιμο αγωνιστή που από ορφανό ναυτόπουλο έγινε καπετάνιος, πυρπολητής, ναύαρχος, Υπουργός των Ναυτικών και αξιώθηκε τέσσερις φορές να γίνει Πρωθυπουργός της Ελλάδας. Από το τιμόνι των πλοίων στο τιμόνι της χώρας!

Κι όταν περνάω μπροστά, το άγαλμά του που στέκει ανάμεσα σε πολυκατοικίες έχοντας τριγύρω κεραίες τηλεοράσεων, ακούω να μου ψιθυρίζει πως εκείνου του ταίριαζε να αγναντεύει τη θάλασσα και τις αντένες πλοίων.

* «ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΝΑΡΗΣ Τ' ΟΝΟΜΑ ΜΟΥ»
Εκδόσεις «ΚΑΛΕΝΤΗ» 2020

Θεοδώρα Κουφοπούλου Ηλιοπούλου

Αφιέρωμα (ως Κολοκοτρωνείσσα), στα πλαίσια εορτασμού για τα 200 χρόνια Λευτεριάς μας από την επανάσταση 1821.

Γράμμα στο γέρο του Μωριά

Χαίρε στρατηγέ μου.

Στης μήμης το σεντούκι, φυλάσσω ιστορικούς-θείους θησαυρούς.
Όταν της μοίρας κάλεσμα, στο Φως η Δόξα. Στο Φως και συ
«παππού», Γέρο του Μωριά. Καθόλου γέρος, αλλά, σοφός.

Μέσα στη φωτιά του πολέμου σε γέννησε η μάνα σου. Ευλογία!
Φωτιά εβύζαξες. Φωτιά στο στήθος σου. Φωτιά ο λόγος σου.
Φωτιά, μέσα σου, το χαστούκι που σου 'δωσε ο τούρκος,
μικρό παιδόπουλο σαν ήσουν. Πως να το ξεχάσεις...

Δεν το άντεχες ούτε σύ, ούτε η φυλή μας το σκοτάδι,
και το ραγιαδιλίκι, την ατίμωση, την ορφάνια, τη βεβήλωση
των ιερών μας. Μίπε σκιαζόσασταν τον γίγαντα οθωμανικό ζυγό.

Κι εσύ «παππού»,
ο φόβος και ο τρόμος στον εχθρό ήσουν Λιόντα μου.
Αετίσιο βλέμμα, βροντώδης φωνή, μακριά κυματιστά μαλλιά.
Πρώτα να λευτερώσουμε την Τριπολιτσά, έλεγες, το τουρκικό
διοικητικό κέντρο και θα επιτύχει η επανάσταση του '21.

Απελευθερωτικός ιερός αγώνας. «Ελευθερία ή θάνατος»
βροντοφωνάξατε με ομοψυχία, παλληκάρια, οπλαρχηγοί,
προσκυνώντας το Σταυρό στην Πάτρα, με όρκο ιερό.
Ο Πόθος για Λευτεριά, φλόγισε την καρδιά σας.
Αιώνων ντροπές, αρμάτωσαν το χέρι σας.

Παντοδύναμη η φυλή μας «παππού».
Μια φούχτα «τρελλοί» Έλληνες τα βάλατε με τον πολυάριθμο
βάρβαρο κατακτητή. Με τέτοια τρέλα όμως γίνονται τα μεγάλα
Κολοκοτρώνη μου.

Τζεργίνη. «Φιλικέ μου». Πέτυχε η επανάσταση.
Την λευτερώσατε την Τριπολιτσά. Στείλατε το μήνυμα ολούθε.
Όλη η Ελλάδα, Στεριανοί, Θαλασσινοί, Φιλικοί, Διαφωτιστές,
Κληρικοί, άνδρες, γυναίκες χωρίς διακρίσεις τάξης, μόρφωσης,
τίτλου, φέρατε την πολυπόθητη, χιλιάκριβη Λευτεριά, ήρωές μου.

Ευλαβικά το γόνυ της ψυχής μου κλίνω, ευγνωμονώντας σας.

Λουλούδιασε ο τόπος μας ο μικρός, στην ουσία μεγάλος
με το Αίμα των Ελλήνων. Γιγάντωσε το Δέντρο της Λευτεριάς.
Ειρήνη - Αγάπη - Δικαιοσύνη, Φωνάζει.

Κι αν σε φυλάκισαν παππού,
Αθάνατος εσύ. Δικαίως σε δοξάζει η Ιστορία.
Κορφοβούνια, φαράγγια, ρεματιές, αντιλαλούν τ' όνομά σου.
Την αγριοφωνάρα σου. «Απάνω τους, βρε, Έλληνες».

Φέτος, Γιορτάζουμε διακόσια χρόνια Λευτεριάς μας.
Τα «Ελευθερία» σε πείσμα της παγερής εποχής μας, της οσμής
λύκων, ορατού και αόρατου εχθρού, Φονικού κορονοϊού.

Αναβάφτισμα. Φάρος το '21.

Αγάλλου, γέρο του Μωριά, Θεόδωρε Κολοκοτρώνη.

Το γνωρίζει η οικουμένη. Η μορφή σου, Ανάσταση σημαίνει.

Δεν έχω να σου πω, άλλο λόγο, κανένα.
Μεθυσμένοι είμαστε, με το κρασί του '21.
Φιλώ το χέρι σου «παππού».

«Φιλώ το χέρι της Ελευθερίας».

Γράφει η Κωνσταντίνα Μπρίνια, έφορος καλλιτεχνικών του ΛΕΡ

Οι Ζωγράφοι της Ελληνικής Επανάστασης

*Όπου δεν καταδέχονται τη γης να την πατίσουν, καβάλα παν στην εκκλησιά,
καβάλα πολεμάνε. Καβάλα παίρν' αντίδωρο απ' του παπά το χέρι.*

Η υπέρτατη προσπάθεια του λαού μας για ελευθερία και ανεξαρτησία μέσα από την ηρωική επανάσταση του 1821, υπήρξε για πολλές δεκαετίες πηγή εμπνεύσεως και αποτέλεσε το κύριο θέμα για τις δημιουργίες κορυφαίων καλλιτεχνών. Έλληνες και ξένοι ζωγράφοι αποτύπωσαν στον καμβά τα γεγονότα του πολέμου, τις ηρωικές φυσιογνωμίες που πρωτοστάτησαν στον αγώνα, τις ιδιαίτερες και σημαντικότερες στιγμές που οδήγησαν στην αποκατάσταση της ελευθερίας και της τιμής του έθνους μας. Μέσα από αυτά τα μνημειώδη έργα, ο αγώνας των Ελλήνων έγινε γνωστός παγκοσμίως και έμεινε στην ιστορία, καθιστώντας την τέχνη της ζωγραφικής σε ρόλο παρατηρητή, βιογράφου και ιστορικού. Μια εικόνα χίλιες λέξεις, ίσως και ένα βιβλίο ολόκληρο, τα γεγονότα του οποίου άγγιξαν και επηρέασαν όλο τον κόσμο παρακινώντας τους διανοούμενους να υποστηρίξουν, να χρηματοδοτήσουν και ακόμη και να ταξιδέψουν στην Ελλάδα για να βοηθήσουν στον ελληνικό αγώνα, καθώς ένιωθαν μια βαθιά σύνδεση και συμπάθεια για τη δυστυχία των Ελλήνων υπό την οθωμανική κυριαρχία.

Από τους πρώτους που φιλοτέχνησαν πίνακες με θέμα την ελληνική επανάσταση ήταν ο Γάλλος ζωγράφος Ευγένιος Ντελακρουά (Eugène Delacroix). Το 1822 αποτύπωσε την «Σφαγή της Χίου», έργο το οποίο εκτέθηκε στο Σαλόν του Παρισιού (1824) διεγείροντας την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Ένα άλλο συγκλονιστικό έργο είναι «Η Ελλάδα στα Ερείπια του Μεσολογγίου» (1826), όπου η Ελλάδα αναπαριστάται ως μια νεαρή γυναίκα, εξασθλιωμένη με σκισμένα ρούχα που στέκεται ανάμεσα στα ερείπια. Φοράει την ελληνική παραδοσιακή φορεσιά ξεκούμπωτη στο στήθος και η στάση της είναι γονατιστή μεν, υποδεικνύοντας την ήττα, αλλά με το σώμα της όρθιο, συμβολίζοντας την επικείμενη νίκη. Τα μάτια της είναι βρεγμένα με δάκρυα, ενώ τα χέρια της είναι ανοιχτά ως ένδειξη απόγνωσης. Στο φόντο διακρίνεται ο εχθρός να καρφώνει μια σημαία στο έδαφος.

Θ. Βρυζάκης – Η Έξοδος του Μεσολογγίου (1853)

Στην Ελλάδα, ένας από τους καλλιτέχνες που άντλησε εξ' ολοκλήρου σχεδόν την εμπνευσή του από την Ελληνική Επανάσταση, είναι ο Θεόδωρος Βρυζάκης. Μόλις επτά χρονών έχασε τον πατέρα του – απαγχονίστηκε από τους Τούρκους – και το 1832 μετακόμισε στο Μόναχο, όπου παρακολούθησε σχολείο ορφανών παιδιών της ελληνικής επανάστασης. Θεωρείται ο πρώτος

E. Delacroix - Η Σφαγή της Χίου (1822)

N. Γύζης – Το Κρυφό Σχολειό (1885-6)

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Θ. Βρυζάκης - Υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι (1861)

ζωγράφος της μετα-Οθωμανικής Ελλάδας και ιδρυτής της Σχολής του Μονάχου, ενώ είναι ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες ρομαντικούς ζωγράφους του 19^{ου} αιώνα. Οι ελαιογραφίες του χαρακτηρίζονται από νοσταλγικό στυλ και ατμοσφαιρικά χρώματα. Μετά τον θάνατό του παραχώρησε όλα τα έργα του ατελιέ του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ακολουθούν κάποια από τα σημαντικότερα έργα του, μεταξύ των οποίων «Η έξοδος του Μεσολογγίου» (1853) που παρουσιάστηκε στην Έκθεση του Παρισιού το 1855.

Εκτός από τον Θεόδωρο Βρυζάκη, πολλοί σπουδαίοι Έλληνες ζωγράφοι, όπως ο Διονύσης Τσόκος, ο Νικόλαος Γύζης, ο Ανδρέας Κριεζής και άλλοι, φιλοτέχνησαν πίνακες με προσωπογραφίες και θέματα από την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Μεταξύ των προσωπογραφιών διακρίνονται εκείνες του Μητροπολίτη Παλαιών Πατρών Γερμανού, του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγόριου Ε΄, του Γρηγόριου Δικαίου (Παπαφλέσσα), του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, του Μάρκου Μπότσαρη, του

Γεωργίου Καραϊσκάκη, του Αθανασίου Διάκου, του Ανδρέα Μιαούλη, της Λασκαρίνας Μπουμπουλίνας και του Κωνσταντίνου Κανάρη.

Ο ηρωισμός, η αυτοθυσία και η γενναιότητα των Αγωνιστών του '21 προβάλλονται ως ηθικό πρότυπο και ως μαρτυρία της αδιάλειπτης ιστορικής συνέχειας του ελληνισμού, εμπνέοντας τους νέους ανθρώπους να αναπαράγουν και να επαυξήσουν αυτές τις ξεχωριστές αρετές που στηρίζουν το γένος μας.

Δ. Τσόκος - Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1861)
Α. Κριεζής - Ο Ναύαρχος Ανδρέας Μιαούλης (1841)
Δ. Τσόκος - Αθανάσιος Διάκος (1861)

Θ. Βρυζάκης - Το Στρατόπεδο του Καραϊσκάκη στην Καστέλα (1855)

η ζωή στα χρόνια

Γράφει η Κατερίνα Σιούτα - Παπαδοπούλου, τ. Έφορος Λαογραφικού Αρχείου του ΛΕΡ
Μελέτημα από τις «Λαογραφικές προσεγγίσεις μου»

Η κοινωνική ζωή στην καθημερινότητα των Ελλήνων λίγο πριν - λίγο μετά την Επανάσταση

Η Ιστορία γράφεται από τις Επανάστασεις των λαών, που αναδεικνύουν ισχυρές προσωπικότητες σε δράσεις συλλογικές - διπλωματικές - εμπόλεμες. Γράφουν την δική τους ιστορία όμως και οι απλοί άνθρωποι, όπως αγροτοκτηνοτρόφοι, που στην πορεία των παθών τους έγιναν κλεφταρματολοί, τεχνίτες της στεριάς και της θάλασσας, έμποροι, λόγιοι εκπαιδευτές, μαθητές εκπαιδευόμενοι και ιερωμένοι. Όλοι αυτοί οι Έλληνες, που στην Ελλάδα του 1821 λίγο πριν - λίγο μετά, ένωσαν αιχμάλωτοι αλλά ποτέ σκλάβοι, παρά τα προνόμια που είχαν εξασφαλίσει στις δύσκολες συνθήκες της επιβίωσής τους, είχαν πάντα στόχο την λευτεριά! **«Ευτυχία θα πει λευτεριά...»** έγραφε ο Ρήγας και τους ξεσήκωνε...

Η αρχή του 18^{ου} και στην συνέχεια του 19^{ου} αιώνα βρήκε τις κατά τόπους κοινωνίες, ιδιαίτερα τις νησιωτικές, οργανωμένες σε κοινότητες πατριαρχικές. Εκτός άλλων, οι κοινότητες προνοούσαν για τις επιδημίες (χολέρας - πανούκλας - ευλογιάς - γρίπης) με Έλληνες γιατρούς πτυχιούχους Πανεπιστημίων της Δυτικής Ευρώπης, συγγραφείς ιατρικών εγχειριδίων, που πήραν μέρος ενεργό και ποικίλο στον επαναστατικό αγώνα. Συχνά άρρωστοι λαϊκοί και γέροντες κληρικοί, φιλοξενούνταν σε μοναστήρια και θεραπεύονταν από επιστήμονες γιατρούς μοναχούς ή από εμπειρικούς βοτανολόγους. Μερικοί κομπογιαννίτες μετέφεραν σε μαντίλια τα φάρμακα, που παρασκεύαζαν από βότανα και τα πωλούσαν από πόρτα σε πόρτα στα σπίτια των κοντινών χωριών.

Τα σπίτια στις κοινότητες της εποχής αυτής ήταν πέτρινα, συνήθως με πύργους δίπλα για προστασία από επιδρομές ληστών, γενιτσάρων και πειρατών. Είχαν αποθήκες κάτω για τις σοδειές, κουζίνα - τραπεζαρία στο ισόγειο, υπνοδωμάτια στον πρώτο όροφο και μεγάλο δωμάτιο καθιστικό στον δεύτερο όροφο, για τις μαζώξεις της οικογένειας, των συγγενών και των φίλων, με ένα δωμάτιο για φιλοξενία των επισκεπτών. Χωρίς ηλεκτρική ενέργεια, που έφτασε στην Ελλάδα το 1889, οι κατοικίες φωτίζονταν με κεριά και λυχνάρια.

Όσο πιο εύπορη και πολυμελής ήταν η οικογένεια, τόσο πιο ευρύχωρο γινόταν το σπίτι, για να χωρούν και οι οικογένειες των παιδιών, με προσθήκες σε εσωτερικές αυλές, φούρνου - πηγαδιού για υδροδότηση - στάβλου - αποθήκης για εργαλεία και μηχανήματα.

Οι αρχοντικές οικίες ήταν δείγματα άριστης τεχνικής και αισθητικής! Τα έπιπλα ήταν ποιοτικά, ελληνικής λαϊκής τέχνης ή χειροποίητα βενετσιάνικα και φλωρεντινικά, που έφεραν οι νησιώτες ναυτικοί μας από το 1690 περίπου. Δείγματα της εμπλουτισμένης οικοσκευής και επίπλωσης των αρχοντικών της εποχής, όπως σαρμανίτσες σκαλιστές, σεντούκια φύλαξης για ρούχα και προικιά, ξυλόγλυπτες χαμπλές ροτόντες - σοφράδες, σκαμνάκια, καθρέφτες, εκτίθενται σε πολλά λαογραφικά μουσεία της χώρας μας.

Αλλά και από τα σπίτια των λαϊκών συνοικιών δεν έλειπαν τα απαραίτητα. Ακόμη και τα μονόχωρα φτωχικά σπιτικά, που πλήρωναν τους φόρους τους, είχαν το ψωμί τους, το λάδι τους, το κρασί τους. Κυνηγούσαν, ψάρευαν και καλλιεργούσαν το χωράφι τους για το στάρι της θρέψης τους. Παράδοση δημιουργούσαν οι ιδιαίτερες κατοικίες με διακοσμητικούς σχεδιασμούς, όπως οι καστροπολιτείες στην Μάνη, οι περιστεριώνες στην Τήνο και οι πετροπόλεις στην Χιό!

Όμως και τα ήθη της εποχής είχαν τους δικούς τους κανόνες! Γραπτοί και άγραφοι νόμοι επέβαλαν στις γυναίκες να βγαίνουν από το σπίτι για δουλειά στα χωράφια και για εκκλησιασμό τις Κυριακές, γιατί ο υπόλοιπος χρόνος τους αφιερωνόταν στη φροντίδα του σπιτιού, στο μέγαλωμα των παιδιών και στις χειροτεχνίες, στον αργαλειό, στο ράψιμο, στο κέντημα, στο πλέξιμο. Όταν δε οι σύζυγοι τον Μάρτη έφρευαν για δουλειά σε μακρινές πολιτείες και χωριά και επέστρεφαν τον Νοέμβρη, αυτές οι γυναίκες στήριζαν την οικογένεια!

Οι Ελληνίδες που είχαν ιδιαίτερη ανατροφή ήθους, πειθαρχίας και πνευματικής καλλιέργειας, από την αρχαιότητα, αναγκάστηκαν να προσαρμοστούν στους κανόνες της οθωμανικής κατοχής και να περιοριστούν σε γυναικωνίτες. Όταν όμως χρειάστηκε - στον δεκαετή Επαναστατικό αγώνα-στάθηκαν ισότιμα δίπλα στους άντρες αποφασιστικά, γενναία και αποτελεσματικά! Οι άντρες ξενιτεύονταν στα λιμάνια της Ρουμανίας, στην Μαύρη θάλασσα και παντού στον κόσμο όπου ήταν περιζήτητοι τεχνίτες από τα μαστοροχώρια της Ηπείρου, της Στερεάς και όλης της Ελλάδας! Στόχος ήταν η κάλυψη των αναγκών και η κατασκευή μιας «στέγης» για την οικογένεια. Με θεμέλιο λίθο τις συντεχνίες και με προστάρηδες τους έντιμους πρωτομαϊστορες, άνοιξαν δρόμοι εμπορικοί, κοινωνικοπολιτικοί και ελπιδοφόροι.

της επανόστασης

...Και η ζωή συνεχιζόταν με τους ανθρώπους να προσπαθούν να ζουν φυσιολογικά με συντροφικότητα και αγάπη. Με το προσδόκιμο ζωής να φθάνει τα 50-55 χρόνια. Παντρεύονταν στην πρώτη νύχτη τους, με προσοχή «οι άπιστοι» Έλληνες να μην ερωτευτούν Μουσουλμάνες. Οι Μουσουλμάνοι όμως μπορούσαν να παντρεύονται Χριστιανές, Αρμένισσες, Εβραίες, τρεις - τέσσερις συζύγους μαζί. Εντωμεταξύ από την εποχή του Βυζαντίου και μετά, το θρήσκευμα των παιδιών ακολουθούσε του πατέρα.

Λιγότερες ήταν οι ευκαιρίες για γιορτή και διασκέδαση στους σκλαβωμένους Έλληνες. Προσεκτικά γιόρταζαν τον Αγ. Ανδρέα, τον Αγ. Γεώργιο, τον Αγ. Νικόλαο, με κουρμπάνια, σε πανηγύρια εθιμικά, που οι περιηγητές τα χαρακτήριζαν διονυσιακά, απολλώνεια. Τα ακούσματα που τους ξεσήκωναν ήταν από κλαρίνο, φλογέρα, λύρα, κιμεντζέ, σαντούρι, κανονάκι, ούτι, λαούτο, τσαμπούνα, ταμπουρλο και από ταμπουρά, που ήταν η συντροφιά της κλεφτουριάς!...Και τα τραγούδια επαναστατικά, μοιρολόγια, ηρωικά. Οι χοροί κυκλωτικοί - αντικριστοί, στεριανοί, νησιωτικοί, αγαπημένοι αρχαιοελληνικοί, βυζαντινοί, αρμονικοί! Ήταν πανδαισία ακουστική - οπτική! Βίωναν ιεροτελεστία! Εκείνη την εποχή, στο τέλος του Τούρκικου ζυγού, εμφανίστηκε στην Ελλάδα το θέατρο σκιών με τον Καραγκιόζη, που ψυχαγωγούσε μικρούς και μεγάλους.

Οι ενδυμασίες των ανδρών και των γυναικών ξεχώριζαν και διέφεραν από τόπο σε τόπο, ανάλογα με τις κοινωνικές τάξεις ή την ηλικία. Οι αντρικές ήταν νησιωτικές με βράκα και οι στεριανές με φουστάνελες λευκές σαν περιστέρια να κουβαλούν τις 400 πίες τους, όσα και τα χρόνια του τούρκικου ζυγού. Ήταν και γυναίκες βρακοφόρες. Εντυπωσίαζαν και οι φορεσιές με τον σαγιά, με το σιγκούνι και το φουστάνι. Τα χρυσοκεντημένα πολκάκια, οι πολύτιμοι ντουλαμάδες, και οι πλουμιστές φορεσιές στόλιζαν τις Φαναριώτισσες κυρίες, όπως η Καστελοριζιά με ρίζα στο Βυζάντιο. Με τα πολύτιμα κοσμήματα που στόλιζαν τα υπέροχα βαρύτιμα ρούχα, οι εμφανίσεις των κυριών ήταν μοναδικές εμπειρίες!

Αγορές υπήρχαν σε όλες τις μεγάλες πόλεις. Εύποροι και κολλίγοι συμμετείχαν ως πωλητές ή αγοραστές στις παραδοσιακές σκεπαστές αγορές τα «Μπεξεστένια», που ήταν πόλος έλξης και επικοινωνίας. Οι πάγκοι των εμπορών γέμιζαν με καθετί εκλεκτό από Ανατολή και Δύση. Γουναρικά, μεταξωτά, τζοβαϊρικά, τρόφιμα εξωτικά, που παρακινούσαν το σεργιάνι των ανθρώπων και χωρίς αγορές. Είχαν και τα ζωοπανηγύρια με τις οικονομικές συναλλαγές.

Τα χρόνια εκείνα, που ο Ελληνισμός, για να γλιτώσει από τον βαρύ τούρκικο ζυγό, σκόρπισε στην Ευρώπη και διέπρεψε στην ανθρωπιστική κλασική παιδεία, στο εμπόριο και στις τέχνες, ιδρύθηκε στην Οδησό η Φιλική Εταιρεία και ξεκίνησε η Επανάσταση σαν μια μεγάλη πυρκαγιά, με πολλές εστίες.

Η καθημερινότητα των Ελλήνων άλλαξε! Αμέτρητες ήταν οι μάχες με χιλιάδες ανθρώπινες απώλειες, ως την ανεξαρτητοποίηση της μικρής χώρας.

Και πώς να πούμε μικρή την πατρίδα μας, όταν με άλλες δυο χώρες την Ινδία και την Κίνα, είμαστε οι μόνες στον κόσμο που έχουμε ιστορία 4000 χρόνων με ζώσα γλώσσα!!! Αυτά είναι τα ισχυρά προικώματά μας - το «όμαμιον, ομόθηρσκον, ομόγλωσσον» και «η θάλασσά μας!» 200 χρόνια λευτεριάς γιορτάζουμε οι Έλληνες και δεκάδες πρωτεύουσες στον κόσμο, θα φωταγωγηθούν τιμητικά σε εκδηλώσεις, για διατήρηση της μνήμης, που συνδέει το παραδοσιακό παρελθόν με το παρόν και το μέλλον μας!

Τιμούμε τον λόγο του Σωκράτη και υποκλινόμαστε!

«Πατρός τε και μητρός και των άλλων προγόνων απάντων, τιμώτερον εστίν η Πατρίς»...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΓΑ: «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας»
- ΜΑΡΙΑ ΕΥΘΥΜΙΟΥ: ...δια ζωής μαρτυρίες
- ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ: «Πηγές της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού»
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ ANNA: «Νεοελληνικός χορός»
- ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΙΩΑΝΝΑ: (Π.Α.Ι.) «Ελληνικές φορεσιές»
- Ι.Μ.ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ: «Η καθημερινή ζωή των Ελλήνων στην Τουρκοκρατία» εκδ. Παπαδήμα

Μουσείο Μπενάκη (επανάσταση)

Γράφει η Εύη Γκατσοπούλου, Εκπαιδευτικός, Πρόεδρος του ΛΕΡ

Η Επανάσταση του 1821

μέσα από τα κειμήλια του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου

Σε μια βόλτα στην Αθήνα κατηφορίζαμε την οδό Σταδίου όταν ακούσαμε μια βαθιά αποφασιστική φωνή να μας καλεί: «Ε, εσείς παιδιά!» Ξαφνιασμένοι γυρίσαμε το βλέμμα μας και αντικρίσαμε το άγαλμα του αρχιστράτηγου της ελληνικής Επανάστασης του 1821, του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, να δεσπάζει.

Τότε ο αγέρωχος ήρωας μαλάκωσε τη χροιά του και μας κάλεσε στο εσωτερικό του μεγαλόπρεπου κτηρίου, που υψωνόταν μπροστά μας. «*Ελάτε παιδιά, θα σας αποκαλύψω σημαντικές στιγμές της Επανάστασης και των πρωταγωνιστών της μέσα στο Εθνικό Ιστορικό μουσείο!*» Χωρίς δεύτερη κουβέντα ακολουθήσαμε τον Γέρο του Μοριά στις σκάλες του μουσείου.

ΟΤΑΝ ΟΜΩΣ κατέβηκε από το άλογο του απορήσαμε, γιατί αντιληφθήκαμε πως ο ατρόμητος πολεμιστής της Λευτεριάς είχε περίπου το μπόι μας.

► «*Παραξενεύεστε παιδιά μου πώς εγώ ο πρωταγωνιστής του αγώνα για τη λευτεριά δεν είμαι θεόρατος! Αυτό δεν μου δημιούργησε πρόβλημα, γιατί συνήθως καθοδηγούσα τους αγωνιστές καβάλα στο άλογο μου και όλοι με σέβονταν για την αγνή και μαχητική ψυχή μου και για το κοφτερό μυαλό μου. Και όταν έπρεπε να διαπραγματευτώ με τους Τούρκους, έβαζα στη θέση μου τον πανύψηλο Νικηταρά και εκείνοι μόνο που τον έβλεπαν σκιάζονταν, νομίζοντας πως είχαν μπροστά τους τον Κολοκοτρώνη!*»

ΦΤΑΣΑΜΕ σε μια μεγάλη αίθουσα με όπλα και προσωπικά αντικείμενα των αγωνιστών, που τα είχαν εμπιστευτεί στο μουσείο οι απόγονοί τους.

► «*Αυτή είναι η περικεφαλαία μου, αγγλικής προέλευσης από τη θητεία μου στον ελληνοβρετανικό στρατό στα Επτάνησα. Μπροστά έχω αντι-*

καταστήσει το λιοντάρι με τον σταυρό! Κάτι ανάλογο έπραξα και με τον θώρακά μου, λάφυρο από Τούρκο πολεμιστή. Σε κάθε πλάκα του υπάρχει χαραγμένο ένα τζαμί. Όμως, όπως παρατηρείτε, πρόσθεσα σε κάθε μιναρέ έναν σταυρό και τα τζαμιά μετατράπηκαν σε χριστιανικές εκκλησίες. Δίπλα βρίσκεται και το σπαθί μου, πιστός σύντροφος και υπερασπιστής μου στις μάχες, και το κεντητό γιλέκο μου!»

ΤΙ ΠΕΡΙΕΧΕΙ αυτό το μεταλλικό βάζο; Ρωτήσαμε με απορία δείχνοντας ένα αγγείο στο μέσον μιας προθήκης.

► «*Α, εδώ μέσα φυλάσσεται μια ατρόμητη γεμάτη πάθος για λευτεριά καρδιά. Η καρδιά του Ψαριανού πυρπολητή Κανάρη, που μας υπενθυμίζει πως οι υπεράνθρωποι αγώνες των Ελλήνων ξεκινούσαν από την ψυχή, που λαχταρούσε μετά από 400 χρόνια σκλαβιάς την ελευθερία ή τον θάνατο.*»

Αμέσως θυμηθήκαμε τα κατορθώματα του πυρπολητή Κανάρη, που έκαψε την τουρκική ναυαρχίδα του Καρά Αλή έξω από τη Χίο, τη νήσο της οποίας ο πληθυσμός είχε σφαγιασθεί παραδειγματικά από τους Τούρκους. Κατέκαψε εχθρικά πλοία στη Σάμο, την Τένεδο, την Μυτιλήνη!

Στο διάδρομο του μουσείου στέκονταν περήφανα τα ακρόπρωρα από τα πολεμικά πλοία των Ελλήνων. Η επιβλητική μορφή του Μεγάλου Αλεξάνδρου σε χρυσό χρώμα αποτέλεσε το ακρόπρωρο του πλοίου «Άρης» του Ανδρέα Μιαούλη, πάνω στο οποίο συνέταξε τις επιστολές του για την τραγική κατάσταση, που είχε βρει τους πολιορκημένους Μεσολογγίτες τον

τους μικρούς μας φίλους...

Ιανουάριο του 1826! Περικλής, Θεμιστοκλής, Μιλτιάδης ήταν μερικά από τα ονόματα που έδιναν οι Έλληνες ναυτικοί της Επανάστασης στα ακρόπρωρα των караβιών τους και αποτύπωναν με την ονοματοδοσία αυτή την αγάπη τους για την Ελλάδα και την ένδοξη ιστορία της!

► «*Να και ο ταμπουράς του αρχιστράτηγου Ιωάννη Μακρυγιάννη!*» Δίλωσε με ενθουσιασμό ο διάσημος ξεναγός μας και συνέχισε: «Όπως καταλαβαίνετε η δύσκολη μέσα στις μάχες ζωή μας είχε και τις ανθρώπινες στιγμές, που χορεύαμε, τραγουδούσαμε, γλεντούσαμε. Ο Μακρυγιάννης έπαιζε με αυτόν τον ταμπουρά και αυτοσχεδίαζε. Όπως στην πολιορκία της Ακρόπολης από τους Τούρκους το 1826 εκείνος τραγουδούσε στους συντρόφους του:

Εγές οπού βασίλεψα πίσου από μια ραχούλα, άκουσα γυναικεία κλάματα κι ανδρών τα μυρμιολόγια, γι' αυτά τα ηρωικά κορμιά στον κάμπο ξαπλωμένα, και μες στο αίμα το πολύ είν' βουτηγμένα. Για την πατρίδα πήγανε στον Άδη τα καμμένα.»

► «*Τώρα ακολουθήστε με στην αίθουσα με τη μεγάλη Χάρτα, εκεί όπου πρωτοαποτυπώθηκε το όραμα για τη Μεγάλη ελεύθερη Ελλάδα από τον Ρήγα Φεραίο. Αυτόν που χτίσε με τα ποιήματά του το φιλελληνικό κίνημα και ξεσπύκωσε τις καρδιές των σκλαβωμένων λαών ενάντια στον Οθωμανικό ζυγό.»*

Γύρω μας απλώνονταν σημαίες, λάβαρα και φλάμπουρα από κάθε επαναστατημένη γωνιά της Ελλάδας. Καθώς μέσα στη σκλαβιά η Ελλάδα δεν είχε το δικό της εθνικό σύμβολο, στην αρχή του αγώνα κάθε περιοχή έραβε τη δική της σημαία με τα σημάδια εκείνα και τα χρώματα, που αποτύπωναν την εθνική εξέγερση και την θρησκευτική πίστη!

► «*Όπως σας έλεγα παιδιά μου, συνέχισε ο Γέρος του Μοριά, πολλοί ήταν οι αγωνιστές, που αφιέρωσαν*

σώμα και ψυχή στον ξεσπυκωμό. Αυτή είναι η σπάθα του Νικηταρά του Τουρκοφάγου, όπως τον αποκαλούσαμε. Τρεις σπάθες είχε σπάσει στη μάχη στα Δερβενάκια το στράτευμα του Δράμαλη. Χαλάλι όμως, τους αναχαιτίσαμε κι ας ήταν χιλιάδες, ακολουθώντας το σχέδιο του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες, πολεμώντας κι εμείς στα στενά!

Πλήθος από τα προσωπικά αντικείμενα των Ελλήνων αγωνιστών δωρήθηκαν από τους απογόνους τους στο μουσείο και μαρτυρούν στιγμές της ζωής τους, του αγώνα τους, τον πόθο τους για εθνική ανεξαρτησία. Το καλαμάρι του Νάκου Πανουργιά, ο μεγαλόσταυρος του Τάγματος του Σωτήρος, που απονεμήθηκε στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, η επιστολή της Μαντώ Μαυρογένους στον Όθωνα με το αίτημά της για αποζημίωση των υπηρεσιών της στον αγώνα. Το παγούρι ή αλλιώς τσότρα, του Μακρυγιάννη, το ρολόι του Μάρκου Μπότσαρη και το κομπολόι του Παλαιών Πατρών Γερμανού, η περίτεχνη πόρπη της Μόσχως Τζαβέλλαινας», συνέχισε ο αρχιστράτηγος Κολοκοτρώνης.

Όμως στον απελευθερωτικό μας αγώνα συνέβαλαν και πολλοί Φιλέλληνες, που έδωσαν και τη ζωή τους στις πολεμικές συγκρούσεις, που συμμετείχαν. Όπως ο νεαρός λόρδος Βύρωνας που έφτασε στην Ελλάδα και κλείστηκε με τους πολιορκημένους στο Μεσολόγγι. Εκεί άφησε την τελευταία του πνοή! Το ράντζο εκστρατείας, που είχε μαζί του παρατηρείτε εδώ. «*Το να είσαι φιλέλληνας», έλεγε «δεν ήταν πια να στέκεσαι και να στοχάζεσαι, να θαυμάζεις τα θρυμματισμένα αγάλματα και να μελετάς τα κολοβωμένα κείμενα, ήταν να υποφέρεις και να δρας!*»

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΒΙΑΣΤΟΥΜΕ, γιατί το μουσείο κλείνει σε λίγο, είπαμε απογοητευμένοι, που τόσο σύντομα τελείωνε η περιπλάνησή μας στην ελληνική Επανάσταση.

Αποχαιρετήσαμε τις κυρίες με τις παραδοσιακές φορεσιές, την πανέμορφη κυρά Φροσύνη, που απέκρουσε με γενναιότητα την επιθυμία του Αλή Πασά να γίνει γυναίκα του και εκείνος διέταξε να την πνίξουν στη λίμνη των Ιωαννίνων!

Ο Κολοκοτρώνης ανέβηκε πάλι στο άλογό του, σπύκωσε το χέρι του ψηλά κι εμείς του υποσχεθήκαμε πως θα θυμόμαστε πάντα την αυτοθυσία των προγόνων μας και το πολύτιμο δώρο

της Ελευθερίας, που μας χάρισαν, όχι μόνο τώρα που συμπληρώθηκαν **200 χρόνια από την έναρξη της Εθνικοαπελευθερωτικής Επανάστασης**, αλλά σε όλη μας τη ζωή!

Λυκείου δραστηριότητες

Ημερολόγιο εκδηλώσεων του ΛΕΡ

- **Απρίλιος 2021:** Οι κυρίες του τμήματος ραπτικής του ΛΕΡ συνεχίζουν για μια ακόμη χρονιά την εκτροπή μεταξοκόπλων και μοιράζονται εικόνες και εμπειρίες διαδικτυακά με φίλες και μέλη του ΛΕΡ.
 - ▶ Δημοσιεύεται στα τοπικά διαδικτυακά ενημερωτικά κανάλια η συνέντευξη της Προέδρου του ΛΕΡ με αφορμή τα 30 χρόνια από την ίδρυση του ΛΕΡ.
- **Μάιος 2021:** Το τμήμα Δημοσίων σχέσεων του ΛΕΡ δημιουργεί και στέλνει διαδικτυακά την κάρτα με τις πασχαλινές ευχές.
 - ▶ Κυκλοφορεί το 39^ο τεύχος του περιοδικού του ΛΕΡ «τ'ανάβλεμμα» με άρθρα από την τοπική ιστορία και τους πρώτους κατοίκους της Ραφίνας.
- **Ιούνιος 2021:** Ξανασιμίζει το τμήμα καλλιτεχνικών δημιουργιών για μια συνάντηση προ του καλοκαιριού, όπου δημιούργησαν το καλοκαιρινό τους κολιέ και υποσχέθηκαν να ξαναταμιάσουν τον Οκτώβριο.
 - ▶ Συναντήθηκαν τα μέλη των τμημάτων ραπτικής, υφαντικής και χορωδίας, για να ανανεώσουν το ραντεβού τους για το φθινόπωρο.
 - ▶ Το ΛΕΡ δημιουργεί επετειακά, για τα 200 χρόνια από την Επανάσταση και 30 από την ίδρυση του ΛΕΡ, μαντίλια με σχέδιο-τσαρούχι της Εφόρου Καλλιτεχνικών, Κωνσταντίνης Μπρίνια, που προμηθεύτηκαν τα μέλη του ΛΕΡ.
- **Ιούλιος 2021:** Τα ενήλικα μέλη των χορευτικών ομάδων σμίγουν στους χορευτικούς κύκλους και αποχαιρετούνται για το καλοκαίρι.
 - ▶ Φίλοι του ΛΕΡ προσφέρουν ένα αρβανίτικο σεγκούνι, κωνσταντινουπολίτικα παπούμια, ένα ζιπούνι και μια αραχνούφαντη ποδιά.
 - ▶ 15/07: Το ΛΕΡ συμμετέχει στην παρουσίαση βιβλίου του κ. Μαυρουδίου, «το ταξίδι», με κυπριακούς χορούς στο αίθριο του ΚΑΠΗ Ραφίνας, ενώ η Πρόεδρος του ΛΕΡ συμμετέχει στην παρουσίαση του εξαιρετικού βιβλίου.
 - ▶ 18/07: Η γενική συνέλευση του ΛΕΡ πραγματοποιήθηκε σε ζεστό, εορταστικό κλίμα, καθώς κλείνουν τα 30 χρόνια από την ίδρυση του ΛΕΡ.
- **Αύγουστος 2021:** Συνεχίζονται οι αναρτήσεις στο FB του ΛΕΡ από την Εφορεία Δημοσίων σχέσεων με τα αφιερώματα στα σημαντικότερα γεγονότα της περιόδου της Επανάστασης του 1821.
- **12 Σεπτεμβρίου 2021:** Στα Χρυσοστόμεια, στο θεατράκι του Πάρκου Καραμανλή, το ΛΕΡ παρουσιάζει ένα αφιέρωμα με χορούς, απαγγελίες για τον τιμώμενο Άγιο Χρυσόστομο Σμύρνης και όλους τους κληρικούς αγωνιστές της Επανάστασης του 1821 υπό την καθοδήγηση της δασκάλως χορού, Αγγελικής Καραγεώργου. Συγκίνηση και εθνική περηφάνια κατέκλυσαν τους θεατές μεταξύ των οποίων ήταν ο δήμαρχος της πόλης, κ. Μπουρνούς και μέλη του δημοτικού συμβουλίου.
- **18 Σεπτεμβρίου 2021:** Το ΛΕΡ σε συνεργασία με τον σύλλογο Τριγλιανών Ραφίνας, συμμετείχε με τη χορευτική του ομάδα στη μουσικοχορευτική παράσταση ΟΠΣΕ για τα 99 χρόνια από τη μικρασιατική καταστροφή χορεύοντας χορούς από την Καππαδοκία στο ανοιχτό θέατρο Καισαριανής υπό την ορχήστρα ζωντανής παραδοσιακής μουσικής.
- **19 Σεπτεμβρίου 2021:** Εσκίνησαν τα μαθήματα χορού και χορωδίας στο ΛΕΡ για μικρούς και μεγάλους με την τήρηση όλων των μέτρων προστασίας από τον covid. Η χαρά και το χαμόγελο ζωγραφίστηκε και πάλι στα πρόσωπα όλων.
- **25 Σεπτεμβρίου 2021:** Η Εφορεία Εθνικών Ενδυμασιών συνέχισε τις διαδικτυακές παρουσιάσεις του πλούτου της ιματιοθήκης του ΛΕΡ με την παρουσίαση της φορεσιάς από το Τρίκερι Μαγνησίας.
- **26 Σεπτεμβρίου 2021:** Το ΛΕΡ πραγματοποίησε μια εκδήλωση αφιέρωμα στα 200 χρόνια από την Επανάσταση του 1821, με την ομιλία και προβολή διαφανειών του ιατρού και Μεσογείτη στην καταγωγή, Κωνσταντίνου Πρίφτη, για τη συμμετοχή των Μεσογείτων στην Επανάσταση μέσα από την προσωπική του έρευνα σε πηγές και πρωτότυπα κείμενα. Η ομάδα ανδρών του ΛΕΡ χόρεψε λεβέντικους χορούς ντυμένη με τις πολύπτυχες λευκές φουστάνελες προκαλώντας τον θαυμασμό και τη συγκίνηση, υπό τις οδηγίες του δασκάλου χορού, Κωνσταντίνου Λιναρά.
- **1 Οκτωβρίου 2021:** Τελέσθηκε αγιασμός του ΛΕΡ με την παρουσία του ΔΣ και των μελών των χορευτικών τμημάτων του.
- **3 Οκτωβρίου 2021:** Το ΛΕΡ παρουσίασε το βιβλίο του Γιάννη Μεγαλακάκη, «τα στιβάνια του παππού», με την ομιλία της φιλόλογου και μέλους του, Άννας Κυριακάκη Συνοδινού, στο ΚΑΠΗ Ραφίνας. Ακολούθησε ζωντανή διδασκαλία κρητικών χορών από το δάσκαλο και συγγραφέα του παραμυθιού υπό τους ήχους ζωντανής κρητικής ορχήστρας.
 - ▶ Εσκίνησαν μαθήματα και στα υπόλοιπα τμήματα ΛΕΡ, Οικοτεχνίας, Ζωγραφικής.
 - ▶ Το ΛΕΡ δρομολογεί και οργανώνει την έκδοση ενός Λευκώματος για τα 30 χρόνια από την ίδρυσή του.

Το Λύκειο των Ελληνίδων Ραφίνας, με βαθιά λύπη, αποχαιρετά 4 σπουδαίους φίλους που έφυγαν για πάντα από κοντά μας το τελευταίο διάστημα.

Τον **Γιώργο Χρόνη**, που στήριξε "τ'ανάβλεμμα" στα πρώτα του βήματα. - Άριστος επιστήμονας, γνώστης της τεχνολογίας των υπολογιστών, ο αγαπημένος μας Γιώργος βοήθησε σημαντικά τη σύζυγό του Κατερίνα, μέλος του ΛΕΡ, στο στίσιμο και το γραφιστικό κομμάτι του περιοδικού, που εθελοντικά είχαν αναλάβει οι δυο τους. Νέος και πολύ χρήσιμος ακόμη, μας ξάφνιασε με την πρόωρη φυγή του...

Τον **Αναστάσιο Σούνδια** - Σεβαστός, με μεγάλη τιμή και εκτίμηση, στρατιωτικός σε ανώτατα αξιώματα, ήταν παρών σε όλες τις εκδηλώσεις του ΛΕΡ. Περηφανευόταν για την ύπαρξη και τις δράσεις του Λυκείου στη Ραφίνα. Θαύμαζε το περιοδικό και έδινε ιστορικό υλικό από το πολύτιμο αρχείο του..

Τον **Γεώργιο Παπαθανασίου**, σύζυγο της Α' αντιπροέδρου του ΛΕΡ. - Η προσωποποίηση της ευγένειας, της αρχοντιάς και της καλοσύνης, ο αγαπητός Γιώργος, πάντα είχε να πει έναν καλό λόγο για το ΛΕΡ, να ενθαρρύνει και να επικροτεί το έργο του.

Τον **Αντώνη Βαγενά**, σύζυγο της Γεωργίας. - Μαζί με τη σύζυγό του έχει κατασκευάσει τα χειροποίητα παραδοσιακά κοσμήματα των φορεσιών της Ιματιοθήκης του ΛΕΡ. Μικρά περίτεχνα αριστουργήματά του φορούν τα μέλη του Λυκείου των Ελληνίδων.

Σας αποχαιρετούμε, καλοί μας φίλοι. Αφήσατε στο ΛΕΡ την προσωπική σας σφραγίδα.

Χ.Π.

